Yoon Cultural Foundation

فرهنګي فقر

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

(د تنظیمواکۍ د مهال څو لیکنې)

لیکوال

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	فرهنګي فقر
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۳ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۲۴)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۲۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه	۱
۳	د تنظیمواکۍ د بهیر دا لیکنې	۸
۴	د جدي شپږمه زمونږ د معاصر ...	۱۲
۵	فرهنګي فقر	۲۹
۶	د عقایدو بحران	۳۳
۷	که خبر نه یې نو واوره !	۳۷
۸	جګړه او روحي ستونزې	۴۰
۹	فرهنګي ټولنې او فرهنګي ...	۴۵
۱۰	د کابل طب انستیتوت، د زیان تر ...	۴۹
۱۱	د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک	۵۳
۱۲	د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانګړتیاوې	۵۷
۱۳	دجدي د ۶نېټې غمیزه او د هغې ...	۶۲
۱۴	کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه	۷۱
۱۵	کابل بیا په وینو ولمبل	۷۷
۱۶	د قدرت د انتقال مساله	۸۱
۱۷	یرغمل شوی ولس	۸۶
۱۸	غني، غني دی	۹۰
۱۹	ننګیال یو شاعرانه شخصیت	۱۰۳
۲۰	فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د...	۱۱۱
۲۱	په افغانستان کې تنظیمي اداره او ...	۱۱۹
۲۲	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه

د ډاکتـر نجیـب الله د رژیـم د پـای کلونـه وو ، چـې افغـان فرهنګیانو ((د خوشال فرهنګي ټولنې)) بنسټ کېښود . دغې ټولنې په لنډ وخت کې یو شمېر مهم سیمینارونه جوړ کړل، یـو شـمېرمهم اثـار یـې چـاپ کـړل او د طـب او انجینـرۍ پـه برخو کې یې هم څانګې پرانیستې، د هر ژر یې د یوه ملي او فرهنګي غورځنګ بڼه غوره کړه .دا مهال یون صیب د ادبیـاتو په پوهنځي کې و ، ما او ډاکتر صیب ابراهیم شینواري د طب په پوهنځي کې زده کړې کولې. یون صیب نه یوازې د خوشـال فرهنګي ټولنې د مشرتابه جرګې هڅاند غړی و ، بلکې د دغې ټولنې په ایجاد کې یې هم مهمه ونډه درلوده. زمـا او د یـون صیب او ډاکتـر صـیب شـینواري تـرمنځ پـه همـدې وخـت کـې اړیکي ډېرې سره نږدې شول، پـه ګـډه مـو فرهنګي هلې ځلې کـولې او پـه دې هیلـه وو ، چـې کـه دا فرهنګـي غورځنـګ همداسې پرمخ ولاړ شي، نو په ډېر لږ وخت کې به پښـتانه لـه کلتوري غفلت څخه راویښ شي او د چټـک پرمختـګ لاره بـه غوره کړي.خو په همدې وخت کې له شـمال څخـه د افغانسـتان د تجزیې او نیواک یوه بلـه خطرناکه د سیسـه د توپـان پـه څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راروانه وه ، چې ځېنې يې وارد مخه کابل ته هم رارسيدلې وې
.

همداسې وشول ، د ډاکتر نجيب رژيم نسکور شو ، خو د سولې او خپلواکۍ پرځای کورنۍ جګړه او د افغان په لاس د افغان وژنه پيل شوه او هغه څه چې له روسي تاړاک څخه خوندي پاتې و ، تنظيمي جګړو او تالان له کومې تېر کړل او هېواد مو پر ورو وړو کورګيو وويشل شو. موږ به روانې پېښې او نادودې په ډېر ځير سره څارلې او که مونور څه له وسه نه کېدل نو هڅه موکوله چې خپلې انديښنې له يو شمېر اغېزمنو کسانو سره شريکې کړو.يو ځل مو پرېکړه وکړه ، چې په کابل کې يو ګډ کور ونيسو ، هره شپه به روان حالات سره څېړو او په سبا به يې د ټاکلي پلان له مخې له خپلې وسې سره منډې تړړې کوو ، خو زموږ کورنيو مسووليتونو دا موقع رانه کړه. څلور کاله وروسته ما له هېواد څخه بهر ته مخه کړه ، خو يون او ډاکتر شينواری همدلته پاتې شول، چې تل به زما د انديښنې مزي ورسره تړلي وو.

ترکومه چې زه يون پېژنم، د دې تر څنګ چې پر هېواد د تپل شوې غميزې او ورڅخه رازېږېدلو پېښو پروړاندې ډېر حساس و ، همدغو پېښو ته يې تل په يوه ځانګړي ، ژور او ذره بيني نظر کتل او ډېر وخت به يې پېښې له يوې داسې زاويې څخه ځيرلې، چې د يوه عادي کتونکي به هډو ورته پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه و او په همدې لړکې به يې کله کله د پېښو ، د هغو د لاملونو او پايلو ترمنځ عجيبه اړيکې او منطق موندل.

يون چې پياوړی قلم لري، تل يې هڅه کړې خپل دردونه، کتنې ،شننې او اندېښنې د کاغذ پرمخ راوړي او له نورو سره يې شريک کړي ،چې د مقالو همدا ټولګه يې د تنظيمواکۍ د پېر د نادودو يو ښه انځور وړاندې کوي. په دغو ليکنو کې د تنظيمونو د مدعا او عمل ترمنځ د واټن له مخه پرده پورته شوې او د لوټ ،تالان ، وژنو ، ورانۍ او تباهۍ ترڅنګ داسې کيسې هم لولو ، چې د سړي له ډېره درده خندا ورته راشي ، لکه د پچو محصول ، له کابل څخه د اسلامي ځواکونو دفاع او دې ورته نورې کيسې.

خو په دې ليکنو کې تاسو يوازې د مړګ ژوبلو او ورانيو احصايوي رپوټ نه لولئ او نه هم يوازې د يوه شاعريا اديب عاطفي احساس ګورئ، بلکې يون د روان ناورين ځينو داسې زيانونو او څنډو ته ګوته نيسي چې که څه هم ډېر مهم دي، خو د ډېرو له پامه غورځېدلي دي.

د بېلګې په توګه ، کله چې موږ د جګړې د زيانونو خبره کوو ، نو سمدستي مو فزيکي ، مادي او اقتصادي زيانونه او ورانۍ سترګو ته دريږي؛ کله چې د بيا رغونې خبره کوو نو هم يوازې د مادي او اقتصادي بيا رغونې په اړه فکر کوو.خو يون د مادي او اقتصادي زيانونو تر څنګ او تر هغو لا زيات په فرهنګي او معنوي برخو کې زيانونو ته متوجه دی.د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتماد بحران ، د معنويت سقوط ، د افغان ولس ذهني وېش او فرهنګي زيانونه هغه مهم بنسټيز لاملونه دي ، چې نن يې هم موږ له پايلوسره لاس او ګرېوان يو. د بېلګې په توګه که څه هم د طالبانو د حکومت تر نسکورېدو وروسته په لسګونو ميليارده ډالره له افغانستان سره د مرستې په نامه راغلل، خو د معنوياتو د سقوط له امله د ولس د هوسايني پرځاى د يو څو تنو جېبونه پرې ډک شول؛ که څه هم خلکو ته د سياسي او ټولنيزو فعاليتونو ازادي ورکړل شوه ، خو د هغه ژور ذهني وېش له امله چې د دښمنانو تبليغاتي چړو زموږ ترمنځ رامنځته کړى اوس هم پر سلو لارو روان يو او د يو بل پښو ته موټبرونه نيولي دي ،چې له همدې امله يوازې د ثبت شويو سياسي ګوندونو شمېر د سلو شاوخوا ته رسېږي. له بده مرغه موږ تراوسه پورې هم د معنوي ارزښتونود بيا رغونې او د ملي اوټولنيز -انتګراسيون يا بيا کوشير کولو کومه ستراتيژي نه لرو.

موږ معمولاً هغوخلکوته معيوب وايو ، چې د بدن غړي يې له لاسه ورکړي وي ، خو يون د افغانانو رواني زيانونه او ناروغى هم نه دي هېرې کړي او په همدې اړه د يوې ليکنې په پاى کې ليکي: « لنډه دا چې د ولس زياته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له يوه استاد څخه مې د دغه درد د شريکولو په ترڅ کې وپوښتل ، چې د افغانستان زيات وګړي تقريبا **۹۵** په سلو کې پر يوې نه يوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول روحي ناروغۍ اخته دي ،هغه وويل: (تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی ، ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې ولې پرې تاثیرنه کوي).»

د یون د لیکنو یوه بله ځانګړنه له شمېرو او ارقامو سره د ده علاقمندي ده . د دې ترڅنګ چې معمولاً د پېښو او زیانونو په اړه دقیقې شمېرې وړاندې کوي ، کله کله له دغو شمېرو او ارقامو څخه داسې پایلې راوباسي ، چې سړی ورته اریانېږي او د موضوع اهمیت ته متوجه کېږي.د بېلګې په توګه تاسو دا متن ولولئ:((اوس نو تقریبا هره ورځ له هرو دریو افغانانو دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له **۱۵** ملیونو افغانانو څخه لس ملیونه تنه افغانان د ورځې یو ساعت پرسیاسي خبرو تېر کړي، نو په یوه ورځ کې به مو ۱۰ ملیونه ساعته وخت ضایع کړی وي او که دا په یو کال کې ضرب کړو ، نو **۳۶۵۰** میلیونه ساعته وخت به شي او که دا بیا په **۱۵** کلو کې ضرب کړو نو **۵۴۷۵۰** میلیونه ساعته وخت به مو یوازې پر بې نتیجې بحثونو ضایع کړی وي....))

او یا د کابل طب انستیتیوت ته درسېدلو زیانونو په لړکې دا بله په زړه پورې بېلګه وګورئ:((... په دې موده کې د محصلینو درسونه یا په نیمه او یا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونیسو ،نو په مجموعي توګه به نوموړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسـتیتیوت تـه د لسـو ملیونـو پـه شـاوخوا کـې د درسـي ساعتونو د ضایع کېدو زیان اوښتی وي.)).په دغو شمېرو کې د وخت دضیاع په اړه د یون سخت حساسیت په خپله د پاملرنې وړ خبره ده. په دې کې هېڅ شک نشته هغو ولسونو چې له وخت نه سمه ګټه اخیستې ده، د تمدن او پرمختګ پر لوړو پوړیو ختلي دي. لـه بده مرغـه موږ اکثراً یـوازې د مادي زیانونو په اړه خبرې کوو ، خو داچې څومره وخت مو لـه لاسه ورکړی او تر نورو هېوادونو څومره وروسته غورځېدلي یو، دې ته پام نه کوو.

پـه دغـه ټولګـه کـې د تنظیمـو اکۍ پـه اړه پـر لیکنـو سربېره دوې ادبي لیکنې هم راغلي ، چې زما په اند بهتره وه د ادبي لیکنو پـه یـوه بلـه ټولګـه کـې راغلـې وای.کېدی شي پـه دغـه ټولګه کې د پېښو زیاتره انځورونه زموږ لپاره اشناوي ،یامو په خپله لیدلي وي او یا موهم له بل چا اورېدلي وي ، خو یو نسـل وروسـته همـدا لیکنـې د تـاریخ مینـه والـو تـه د تنظیمو اکۍ د پېر یو ډېر ربښتینی اوعیني انځور وړاندې کولی شي او بل دا چې له هغه زاویې څخه چې دا پېښـې څېړل شوي ښایي د ډېرو لوستونکو لپاره نوې وي.

داچې یون صیب همت کړی او خپلې لیکنې یې په خپله راټولې کړي د ستاینې او قدر وړ کار دی، کـه نـه وروسـته د دغو لیکنو موندل ، راټولول او بیا د چاپ تر درشله رسول څه اسانه کار نه دی. پـه پـای کې یون صیب تـه د دغـې ټولګې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپ له امله مبارکي وايم او له قادر و متعال خدای(ج) څخه يې قلم ته لا ډېر برکتونه غواړم.

په درنښت

خوشال روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سریزې په ډول:

د تنظیمواکۍ د مهال دا لیکنې

په دې ورځو کې چې زه د خپلو لیکنو د راټولولو په هڅه کې یم، نو د خپلو ټولو چاپي لیکنو د راټولېدو لپاره مې د هغو چاپي خپرونو لټه پیل کړه، چې زما د لیکنو د چاپ احتمال په کې و. له نېکه مرغه چې ددې خپرونو یو زیات شمېر ما سره خوندي و، خو دا خوندیتوب هم یو ځای او یو مهال نه و، د ځینو خپرونو کلکسیون، په پېښور، د ځینو په کابل، د ځینو په ننګرهار او د ځینو نورو هم په لغمان کې و، په دې تېرو شلو کلونو کې ددغو اخبارونو او مجلو خوندي ساتل هم اسانه کار نه و، د موږکانو دې خونه ړنګه شي، هغوی هم پرې صرفه نه وه کړې، بادوباران هم د ځینو پاڼې دوړولې وې او لېږد رالېږد هم خپل تاثیر ښندلای و. خو بیا هم د یو مسلکي لیکوال په توګه زه له پیله بیا تر دې دمه د خپلو لیکنو خوندیتوب ته متوجه وم، له هغه مهاله چې زما لومړني شعرونه په اخبارونو کې چاپ شول او بیا تر څو کلونو پورې، ما په منظم ډول د خپلو چاپي لیکنو یو فهرست په یوه کتابچه کې لیکه او هلته مې دا واضح کوله، چې زما کومه لیکنه او شعر په کومه خپرونه کې څه وخت چاپ شوي دي، دې کار ته مې تر یوه وخت دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ، خو دا لړۍ بیا وروسته وشلېده او کله چې مې ددې لیکنو پر راټولونې پیل وکړ، نو هغه کتابچه هم راڅخه لادرکه شوه، خو په هر ترتیب د اخبارونو او مجلو لړۍ مې چې وپلټلې، ډېرې لیکنې مې ترلاسه کړې او یو کم شمېر داسې لیکنې چې پر بیا چاپ ارزېدلې، لاسته رانغلې، ځینې لیکنې داسې هم وې چې د همغه وخت په اندول یې یو څه ارزښت درلود او یا یې هم خبري او ژورنالستیکه بڼه لرله او پر بیا چاپ نه ارزېدلې، هغه خپله ما ترې حذف کړې، نو له څو لیکنو پرته چې بیا چاپ یې زما په نظر ضرورو، نورې اکثره ترلاسه شوې.

زه د ښوونځي په اتم او یا نهم ټولګي کې وم چې زما لومړني شعرونه په (ستوري) مجله او بیا په (قبایلي زلمیان) جریده کې چاپ شول، دا نو د انسان لپاره یوه نه هېرېدونکې خاطره وي، هغه شعر چې په ستوري مجله کې چاپ شوی و، مطلع یې دا وه:

نـــن کـــې زه مـاشوم یم د سبا د ورځې پلار به شم
نـوی ژونـد بـه جوړ کړم د غریبو خدمتګار به شم

او هغه چې په قبایلي زلمیانو جریده کې چاپ و (زما هوډ) نومېده مطلع یې دا وه:

جوړ به مې هېواد کړم چې ځلاند شي په نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا بـه مـې درنـه کړم د خپل پلار نیکه پګړۍ

البتـه دا زمـا لـومړني شعرونه نـه وو ، خـو د لومړنیـو چـاپي شعرونو له جملې څخه وو. بیا همداسې په نورو اخبارونو او مجلو کې زما لیکنې او شعرونه راغلل، خو لـه ۱۳۶۴ل کـال بیا تر دې دمه چې زما لیکنې په کومو چاپي خپرونو کې راغلي دي، اکثـره پـه دې خپرونـو کـې دي: سـتوری مجلـه، قبـایلي ځلمیان جریده، درفش جوانان اوونیزه، هېـواد ، انیس، پیـام، ملي ارمان ورځپاڼې، جرګه، ژونـدون، هیلـه، ډیـوه، شمشـاد ، بـاختر، کابـل پوهنتـون، خپلـواکي، ګنـدهارا ، ښـکلا ، کمکـی خیبر، روهي، انګـازه، الینګـار او الفت مجلې، وفـا ، ارمـان، دعـوت، سـپوږمۍ او قلمـوال جریـدې او همدارنګـه ټـول افغـان، بېنـوا ، لـر او بـر ، غورځنګ، ققنـوس او ځینـې نـورې وېبپاڼې چې زما ځینې شعرونه او لیکنې په کې راغلي دي.

کله چې مـا د خپـل تېر کـار پـر ټولولـو پیـل وکـړ، نو طبعـاً د مهـال او محتـوا لـه مخـې د هغـو د ډلبنـدۍ مسـئله هـم راسـره مطرح شوه، دغه لیکنې چې په دې ټولګه کې راټولې شـوي، د هغو لیکنو ټولګه ده چې یو مشخص مهال پـه خپلـه لمـن کې رانغـاړي: ۱۳۷۱-۱۳۷۵ لمریز کلونـه چـې د هېـواد پـر بېلابېلـو سـیمو مختلـف تنظیمونـه واکمـن وو او پـر ټـول هېـواد د ګـډوډۍ، لـوټ او تـالان لمـن خـوره وه، دا لیکنـې د بېلابېلـو سیاسي، ټولنیزو، کلتـوري او ورځنیـو مسـایلو پـه اړه لیکـل شـوي او پـر یوه واحده ټولګه کې مې د مهـال لـه مخـې د هغـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتلونکې ځکه غوره وبلله، چې د همدې يوه غمجن مهال د بېلابېلو ژوند پېښو څرکونه په کې ليدل کېدی شي، که څه هم د موضوع او محتوا له پلوه سره توپير لري، خو که په ځير ورته وګورو د هغې زمانې د تاوجن او غمجن حالت تصوير راکاږي، ددې ليکنو په منځ کې د هغې ليکنې شتون هم ضروري و چې ما پر کابل باندې د تنظيمي واکمنۍ تر پيل وروسته لنډ مهال کې ليکلې و. ددې ليکنې نوم و: ((له سره ښکېلاکه تر سپين زبېښناکه)). په دې ليکنه کې د روسيې (استعمار) او د پاکستان (استثمار) سره پرتله شوې وو، څرنګه چې دا مهال په کابل کې چاپي خپرونې پر تپه ودرېدلې وې او نه د خپرونو ازادي وه، نو دا ليکنه د کوزې پښتونخوا په مردان کې، يوې خپرېدونکې مجلې خپره کړه، خو تر دې مهاله يې زه په بيا پيدا کولو بريالی نه شوم او همدا رنګه يو شمېر نورې ليکنې چې پر بيا چاپ ارزېدلې.

د تنظيمو اکۍ تر رنګېدو وروسته د ډاکټر نجيب الله د وژنې په باب زما د يو ليکلي يادښت چاپ هم ضروري و. دا يادښت ما د ميزان پر (۲) نېټه د کابل په اريانا څلورلارې کې هغه مهال ليکلی و، چې د ډاکټر نجيب الله او د هغه د ورور احمدزي ځوړند مړي مې، په خپلو سترګو، په داسې حالت کې وليدل چې د کابل په زرګونو خلک ورته راټول شوي وو، ما په دې يادښت کې ددې صحنې تصوير ايستلی دی، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواشینې سره چې ددې لیکنو د چاپ تر مهاله یې په پیدا کولو بریالی نه شوم.

ددې ټولګې درنو لوستونکو پام دې ټکي ته را اړوم چې دا لیکنې زما د هغه مهال د فکر اخیستنه ده او کوم تصویر چې ما د هغه وخت د حالاتو کاږلی، تر ډېره بریده له واقعیت سره منطبق دی، په دې لیکنو کې ما بیا لاس نه دی وهلی او نه مې دا د مهال له غوښتنو سره عیارې کړې دي او هدف مې دا هم نه دی چې عیارې یې کړم، ځکه نه هغه وخت ماته چا ددې لیکنو په خاطر امتیاز راکړی او نه به یې اوس راکړي، زما لپاره تر ټولو غټ امتیاز همدا دی چې خپل روح او روان مې ارام وي، په دې کې مې یو څو هغه ځایونه چې د املایي، انشایي او چاپي تېروتنو د سمون ایجاب یې کاوه او همدارنګه ځینې نېټې او ارقام چې هغه هم د طباعتي تېروتنو زېږنده وه، په هغو کې سمون راوړی او یو دوه عنوانه مې لنډ کړي دي. نور متن مې د تاریخي اصالت له مخې کټ مټ همغسې پرې ایښی دی، حتی ځینې هغه املایي تېروتنې چې تراوسه پورې دود دي، هم پر خپل حال مې پرې ایښې او هغو ته په خپل بل اثر ((پښتو لیکنی سمون)) کې اشاره کوم، دا تېروتنې لا تراوسه پورې عامې دي.

((تېرې لیکنې په خپل شکل)) له چاپ څخه زما هدف دادی چې لیکوال، لوستونکو ته دا په ګوته کړي، چې تېر وخت چا څه کړي؟ او په راتلونکي کې باید څه وکړي؟، تېر حالات زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راتلونکي لپاره یو پُل دی، کله چې د دغه پله ستنې سمې اېښې وي، نو د راتلونکي مزله لپاره به یې لاره اواره کړې وي او د نورو د باور د خپلولو لپاره به یې اساسات پاخه وي، زما له نورو لیکوالو څخه هم هیله ده، چې خپل تېر اثار راټول او د خپلو لوستونکو مخې ته یې د قضاوت لپاره کېږدي، لیکوال خپله هم باید په ژوندوني خپل امتحان ته حاضر شي.

په خپله د خپلو لیکنو راټولونه ځکه ښه کار دی، چې یو خو به یې د خپل کړي او نیمګړي کار د راټولونې بار پر بل چا بار نه شي او بل د ډېرو هغو تېروتنو او ناسمیو مخه به ونیول شي چې راتلونکي لیکوال یې د تېرو لیکوالو د اثارو د راټولېدو پر وخت زغمي، دا سمه ده چې پر ژوند باور نه شته او انسان د خپل ژوند له برخلیکه خبر نه وي، مرګ هم چاته د خپل راتګ خبر نه اعلانوي، خو زه دومره وایم چې لیکوال ته په کار دي چې هر څو کاله وروسته (که ژوندی و) لږ تر لږه پنځه کاله وروسته، یو څه وخت د خپل تېر کړي کار ارزونې او راټولونې ته بېل کړي او خپل هغه څه راټول کړي، چې پر بیا راټولونې او بیا خپرونې ارزي، په دې ډول به مو د خپل راتلونکي نسل او هغه لیکوال وخت سپما کړی وي، چې بیا یې زموږ د اوسني لیکوال د کړي او متفرق کار پر بیا راټولونې لګوي او هم به مو د هغو تېروتنو، ناوړه پوهاوي او زیاتې مبالغې مخه هم نیولې وي چې بیا وروسته د دغه لیکوال په باب کېږي. یو لیکوال چې په خپله د خپل کار د راټولولو وس او وخت ونه لري، نو بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو ولې دا هيله وشي، چې هغوی به په ښه ډول دا کارونه ترسره کړي. زموږ يو شمېر ليکوال د خپل ژوند پر مهال د خپلو اثارو شمېر تر حقيقت لوړ ښيي، دا سې ليکوال هم شته چې يوه موضوع يې تر يوه حده څېړلې وي، خو بشپړه کړې يې نه وي، هغه هم په بشپړ کار کې حسابوي او د خپلو اثارو په نيوليک کې يې راوړي او ځينې لا داسې هم دي چې يوازې موضوع يې ټاکلې وي او بيا يې هغه هم په اثارو کې وشمېرل شي، نو دد غسې تېروتنو او ابهاماتو د مخنيوي په خاطر هر ليکوال ته بويه چې د خپلو اثارو د راټولېدو غمه په خپله وخوري. اوس له نېکه مرغه د کمپيوټر او انټرنيټ زمانه ده، ليکنې يوازې په چاپي خپرونو کې نه خوندي کېږي، اوس که ليکنه يو ځل د کمپيوټر او انټرنيټ څپو ته ورداخله شوه، بيا يې د محوه کېدو امکان ښېخې کمېږي، نو ليکوال ته په کار دي، چې د خپلو ليکنو تر ټولېدو وروسته د هغود خونديتوب په باب يوازې پر چاپي رسنيو بسنه ونه کړي، بلکې بېلابېلو وېبپاڼو ته يې هم ورکړي، چې هم يې ګټه زياتو خلکو ته ورسېږي او هم د مرګ له بلا وژغورل شي. ما چې د خپلو ليکنو د راټولولو تکل او کار پيل کړی، هدف مې همدا دی چې په راتلونکي کې نور له ماسره په تکليف نه شي او هم نورو ليکوالو ته خپل دا پيغام پرېږدم، چې که غواړئ کار وکړئ او کار خلاص کړئ، نو خپله يې وکړئ! په همدې هيله دا ليکنې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېره مينه او درناوي

ستاسو يون

۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲نېټه

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي شپږمه زموږ د معاصر تاریخ

غمیزه

دا لیکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې په پرله پسې (۷۹) گڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال دمرغومي له (۱۰) مې نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده. په دې لیکنه کې له بېلابېلو اخځونو څخه گټه پورته شوې وه، چې د چاپ پر مهال، هغه له چاپه غورځېدلي دي، خو کومو ځایونو کې چې متن په غبرگو لیندیو کې نیول شوی، د بل چا د اثر ښکارندویي کوي، نو زه دلته د لیکنې همغه بڼه بیا خپروم چې وفا جریدې خپره کړې ده.

د **۱۳۵۸** لمریز کال د جدي **۲** نېټه زموږ د هېواد په تاریخ کې د ویر او درد هغه غم لړلې ورځ ده، چې د نړۍ ستر فکري او پوځي ښامار، په اقتصادي لحاظ د افغانستان له مظلوم، خو په رواني لحاظ له غښتلي ولس سره، د زور ازموینې لپاره، د جنگ ډگر ته راودانگل او زموږ پر سپېڅلې او غیرتي خاوره یې څه ناڅه د فکري او اقتصادي ښکېل ترڅنگ د پوره پوځي ښکېلاک لاره خپله کړه.

دوی دې کار ته ((د انترناسیونالیستي)) مرستو نوم ورکړ او خپل روزل شوی غلام (ببرک کارمل) چې روحاً او جسماً د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي اتحاد د اوامرو تابع و، د خپل یوه جمهوریت د راډیو له لارې د افغانستان ولس ته لا ښه راوپېژانده، یوه ورځ وروسته یې د خپل سره پوځ د زور پر اوږو سپور کابل ته راواستاوه او د کابل پر تخت یې کېناوه. تر دې وخته پورې (ببرک کارمل) زموږ په ټولنه کې د یوه منفي سیاسي کرکتر په توګه ځان تثبیت کړی و؛ سیاسي کړۍ او روښنفکري قشر له روسانو سره د هغه له نږدې اړیکو نه خبر وو، مذهبي او روحاني کړیو کې د هغه عقیده یي تګلوري ته په سپکه سترګه کتل کېدل او په فرهنګي او ملي حلقو او اذهانو کې د هغه د ملي او قومي هویت د ناڅرګندتیا په وجه هم د هغه پر وړاندې څه ناڅه حساسیتونه راپارېدلي وو، له دې دومره نیمګړتیاوو او منفي صفاتو سره سره روسانو د پخوانیو روابطو په تعقیب هغه په چکوسلواکیا کې د افغانستان له سفارت نه (شوروي اتحاد) ته بوته او تر څو میاشتو ځنډ وروسته یې د خپل ۸۵ زره کسیز پوځ په زور د (حفیظ الله امین) واکمنۍ او ژوند سقوط او پر ځای یې دی (ببرک کارمل) کېناوه. ببرک کارمل له شوروي څخه د ((سپاس)) او مننې ادا کولو په ترڅ کې خپله څېره خلکو ته وښوده، د افغانانو تاریخ، فرهنګ، معنویت او اتلولي یې له نظره وغورځوله او د افغانستان برخلیک یې د شوروي انترناسیونالیستو(!) مرستو سره تړلی وباله. په لسګونو ځله یې په رسمي او مطبوعاتي غونډو کې دا خبرې په ډېر ویاړ او جرئت سره د تاریخ حافظې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسپارلې چې: ((ما هرگز شکست نه خواهیم خورد از خاطریکه اتحاد شوروی بزرگ عقب ما ایستاده است، اگر کمکهای بجا و انترناسیونالستی اتحاد شوروی بزرگ نمیبود، افغانستان هرگز در نقشه سیاسی جهان وجود نمی داشت، دوستی افغان شوروی خلل ناپذیر است، اتحاد شوروی دوست صدیق مردم افغانستان است)).

عکس العملونه:

د پخواني شوروي د زورواکانو دا تېری د ټولې نړۍ، د ملگرو ملتو، اسلامي هېوادونو او ملي ازادي بښونکو غورځنگو وغانده او زموږ د هېواد دخلکو له غوخ ملي، جنگي، رواني او عقیده یي پاڅون سره مخامخ شو.

ملگرو ملتونو د (۱۹۸۰-۱۹۸۷) کلونو په موده کې په خپلو عمومي کلنیو غونډو کې د افغانستان په باره کې ((۳۷/۳۵، ۳۹/۱۳، ۳۸/۲۹، ۴۳، ۷۳/۲۴ په لسگونو پرېکړه لیکونه صادر کړل چې په دې ټولو کې د رایو په اکثریت سره د شوروي د یرغل غندنه او له افغانستان څخه له قید او شرط پرته د هغو د پوځیانو د وتلو غوښتنه شوې وه. د ملگرو ملتو د بشر د حقوقو کمیسیون، د اروپا گډ بازار، د اسلامي هېوادونو کنفرانس، امریکا او د لویدیزې اروپا ټولو هېوادونو د شوروي تېری وغانده او ((د ملتونو دایمي محکمې چې د نړۍ لوی علمي او سیاسي شخصیتونه د هغې غړي دي او په ازاد ډول کار کوي، د ۱۹۸۰ کال د مې پر لومړۍ نېټه د سویډن په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکز (ستوکهولم) کې پر افغانستان باندې د سره پوځ قضیه وڅېړله او په نتیجه کې د دې محکمې له خوا د شوروي یرغل محکوم شو)).

د یرغل عوامل:

شوروي اتحاد چې تر دویم نړیوال جنګ وروسته په نړۍ کې د یو ستر سیاسي، فکري، پوځي، جغرافیایي او څه نا څه د اقتصادي ځواک په توګه سر راپورته کړی و، ځان یې لوی فاتح، د کمونیزم لوی مرکز او د سولې مدافع(!) باله، نو په پاتې نړۍ کې یې د کمونیستي فکر د خپراوي، د سیاسي او اقتصادي ګټو لاسته راوړلو او پر امریکا باندې د پوځي لاسبري لپاره ځان برابراوه. نو افغانستان پر دې وخت په سیمه کې د جغرافیایي موقعیت له مخې سترو ځواکونو ته خاص اهمیت درلود او سترو قدرتونو ورته په ډېرې ځیرتیا کتل.

د شوروي د زورواکي (لیونید برژنیف) د یوې وینا له مخې: ((موږ افغانستان ته ځکه لښکرې واستولې، چې زموږ جنوبي پولې په خطر کې وې)). خو د شوروي دربار او کمونست ګوند ارمانونو ته وفادار او د ببرک کارمل ډېر نږدې ملګری (اولیانو فسکی) وایي: ((موږ پر افغانستان باندې ځکه لښکر کشي وکړه چې هلته د اکثریت ځواک ختم کړو او دولتي قدرت اقلیتونو ته انتقال کړو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني نور وايي په افغانستان کې د شوروي هدف دا و، چې د افغانستان د کانونو، ځنګلونو، د اقتصاد د ودې څرنګوالی او د ټولو طبيعي منابعو انحصار په خپل لاس کې ولري، خو ځيني نور بيا د شوروي لويو او ستراتيژيکو هدفونو ته ګوري او وايي شوروي غوښتل د افغانستان له لارې د هند ګرمو اوبو ته ځان ورسوي او په دې توګه هغه پوځي او عقيده يي کمربند چې (ناتو) ورځخه تاو کړی و، مات کړي. د جګړې عوامل او لاملونه چې هر څه وو، خو جګړه د افغانستان پر خلکو وتپل شوه.

د جګړې د دوارو غاړو د ځواک څرنګوالی:

د کفارو او مشرکانو پر وړاندې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد (ص) او صحابه کرامو له غزاګانو پرته چې ډېرې نا انډوله جګړې وې او مسلمانانو په کې ډېر وسايل نه درلودل خو روحي قوت يې زيات و، د افغانستان او شوروي جګړه داسې يوه نا انډوله جګړه وه چې د نړۍ تاريخ به يې بېلګه کمه ثبت کړې وي. د جګړې په لومړي پړاو کې ۸۵ زره شوروي عسکرو پر افغانستان تېری وکړ او وروسته د حالاتو د کړکېچن کېدو له امله ۳۰ زره تنه نور هم پرې زيات شول. د دې ترڅنګ د کارمل د رژيم منظم قطعات چې شمېر يې وروسته پنځه سوه زره تنه اټکلېده، هم جنګېدل، د هغو شوروي عسکرو شمېر چې په جګړې کې يې برخه واخيسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ملیون تنو ته رسېده، په دې جګړه کې روسانو له خفیفه وسلو، لکه مکروف، کلاشینکوف، کلکوف، ګرونوف، پیکا او داسې نورو نورو وسلو څخه چې د ټولو یادول یې ضرور نه دي، له دې لاندې درندو وسلو څخه هم کار واخیست:

((جټ الوتکې ۳۰۰
هلیکوپټر ۲۰۰
ټانکونه ۱۴۲۰ عرادې

له هغو مدرنو الوتکو څخه چې روسانو د مجاهدینو پر ضد ورڅخه کار واخیست د MI-۱۷,MI-۸, MI-۲۴, MI-۲۴/۲۷ هلیکوتپرو په ګډون او Tu-۱۲, Bedger, Su۲۴, Fancer , Tu-۲۲ Blinderd، بمب غورځونکې الوتکې دي، دغه راز د روسانو د شتوالي پر وروستیو وختونو او د وتو پر مهال د کابل د رژیم قوتونه په لاندې ډول تثبیت شوي وو: ((څلور قول اردو او یو امنیتي زون، ۱۲ پیاده فرقې، د خاص ګارد یوه فرقه، د خاص ګارد ۳ غونډونه، د کمانډو ۵ غونډونه، توپچي یو غونډ، ۲۲۰ دارنده ټانکونه، ۲۰۰ سپک ټانکونه، ۲۵۰ جګړه ییز ماشینونه، ۸۵۰ نفر وړونکي زغروالې واسطې، ۱۰۰۰ توپونه چې ۱۵۲mm او ۲۲۰ mm درانده توپونه هم پکې شامل وو، ۱۰۰۰ هاوانونه چې په هغه جمله کې m۴۳ هم شامل وو، د سکاډ توغوندي د توغولو دوه دستګاوې، ۱۰۷ جټ الوتکې، ۱۰۲ هیلیکوپټرې، ۷۲ انتونوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ترانسپورتي) الوتکې، د ۱۱۰-۲-SA او ۱۱۰-۳-SA لرونکي د سام۲ غونډونه، د دافع هوا یو غونډ او د رادارو یو غونډ.))
په تبلیغاتي جنګ کې د هېواد په داخل کې د رژیم په لسګونو جریدې، مجلې، ورځپاڼې، راډیو او تلویزیون او په بهر کې د شوروي اتحاد خپرونو، رادیو او تلویزیون او د نورو سوسیالیستي هېوادونو خپرونو په بېلابېلو ژبو، په څلیریشت ساعتونو کې په لسګونو ساعتونه په خپله ګټه تبلیغات کول. په رواني لحاظ شوروي خپلو عسکرو ته د کمونیزم د پلي کېدو او انترناسیونالیزم روحیه ورکوله او د کابل رژیم د انقلاب دفاع او وطن پالنې روحیه چې دواړه یې د ورځې په تېرېدلو سره کمزورې کېدلې.

د مجاهدینو پوځي څرنګوالی:

کله چې شوروي پوځ له مدرنو او وژونکو وسلو سره پر افغانستان باندې یرغل وکړ، نو افغان ولس یې په تش لاس مقابلې ته ورودانګل او په یوه نا انډوله جنګ کې له روسي پوځ او د هغو له کېنول شوي رژیم سره ښکېل شول. د مجاهدینو وسلې پر دې وخت بېل، کلنګ، تبر، مش کش ټوپک، ښکاري چریز ټوپک، سرپې ټوپک، لاسي پترولي بمونه، خال خال پنځه ډزي او لس ډزي ټوپک وو، وروسته یې په جګړه کې له دولتي عسکرو څخه ځینې وسلې او له بهرنیو سرچینو څخه د ټانک ضد ماینونه او توغندي لاسته راوړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د جګړې په وروستیو وختونو کې د درندو وسلو، د بلوپایپ او ستنګر هوایي ضد توغندیو درلودونکي شول، چې د جګړې د برخلیک په ټاکلو کې یې د مجاهدینو په ګټه اغېزمنتوب ورځ پر ورځ زیاتېده. له تبلیغاتي پلوه مجاهدین له عصري امکاناتو څخه بې برخې وو، خو څرنګه چې د افغانستان اکثریت ټولنه نالوستې وه، نو د شفاهي او مخامخ تبلیغ تاثیرات پرې زیات پرېوتل، نو روحاني قشر، ملایانو او سیمه ییزو مشرانو د مجاهدینو په ګټه عمومي روحیه وروزله او له اسلام نه یې د یوه رواني سپر په توګه د یرغلګرو پر ضد ګټه واخیسته، ټول مجاهدین یې له اسلام او خپلواکۍ سره د مینې په روحیه وروزل، د مجاهدینو د یوه مشر د وینا له مخې چې پر ۱۳۶۱ل کال یې یوې غونډې ته کړې وه، ویلي وو چې: ((موږ هرو مرو بریالي کېږو، ځکه چې موږ ستر رواني ځواک او تکیه ځای لرو او هغه اسلام دی)) نو د فزیکي جنګ په انډول په رواني جګړه کې د مجاهدینو روحیه ډېره پیاوړې وه.

په تبلیغاتي او سړه جګړ کې مجاهدینو وروسته عصري تبلیغاتي وسایل پیدا کړل، له اخبارو نه نیولې تر راډیو پورې د وسایلو خاوندان شول، او همدا راز نړیوالو خپرونو او راډیوګانو هم د دوی په تبلیغاتي جنګ کې د دوی په ګټه ونډه واخیسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې تلفات او زیانونه:

په دې جګړه کې د ځینو سرچینو له قوله د شوروي د مړو عسکرو شمېر ((۱۳۳۱۰-۱۵۰۰۰) د ټپیانو (۳۵۴۷۸-۳۷۰۰۰) تنه او د ورکو (۳۱۱)) تنه شوول شوي دي. خو ځینې نور دا تلفات ډېر زیات ښیي، مثلاً د استونیا (نوته هال) نومې ورځپاڼه د روسي پوځیانو د تلفاتو په باب لیکي: ((د افغانستان په جنګ کې ۵۰۰۰۰ تنه پوځیان وژل شوي او ۱۵۰۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي)). ((یو روسي جنرال د خپل یو لیک په ترڅ کې د شوروي سوسیالستي جمهوریتونو اتحاد ته لیکلي: ((تر هغه ځایه چې د ځاني تلفاتو په باب ماته راپور رارسېدلی دی، عرض کوم چې ۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷۲۵۲۰ تنه ټپیان او ۱۸۱۸ تنه اسیر شوي دي.)) د ماسکو د ختیځپوهنې انستیتیوت ((په دې جګړه کې د کابل د رژیم د مړو عسکرو شمېر ۲۸۵۵۲ تنه، د ټپیانو ۱۱۲۵۸۹ تنه او د اسیرانو ۱۷۲۴۵ تنه ښوولی دی)). (البته د روسانو تر وتو پورې).

په دې جګړه کې د یرغلګرو ((۷۰۰-۷۵۰) جټ او هیلیکوټپر الوتکې، (۵۰۴-۲۰۰) عرادې ټانکونه، (۷۴۰-۵۸۰) نفر وړونکي زغروالې واسطې، (۸۲۰-۹۵۰) ډول ډول توپونه او (۵۴۰-۲۰۰۰) عرادې لارۍ له منځه تللي دي.)) همدارنګه په دې جګړه کې شورویانو (۹۵) بلیونه ډالره زیان زغملی دی، چې د افغانستان له اوسني بودجې سره د پرتلې کولو له مخې د افغانستان تر ۱۰۰۰ کلونو څخه د زیاتې مودې بودجه جوړوي. دغه راز د جګړې د دوارو غاړو د یوې ورځې لګښت ۵۰ ملیونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالره اټکل شوې دی. پر دې تلفاتو سربېره شوروي اتحاد، له سترو رواني او روحي ناروغيو سره مخامخ شو. په کلني اقتصادي بودجه کې يې په سلو کې ۱۲ کمښت راغی، نړيوال حيثيت يې راټيټ او تجزيه کېدو ته يې لاره اواره شوه. شوروي وګړو ته ستري رواني ناروغۍ پيدا شوې، هغه يو مليون شوروي عسکر چې د افغانستان په جګړو کې يې ګډون کړی و، ډېر زيات يې پر مخدره موادو، الکولو، چرسو او نورو رواني ناروغيو اخته وو، دوی خپلو کورونو ته تر ستنېدو وروسته خپلې يو مليون کورنۍ او کورنيو سره د ارتباط له مخې خپل خپلوان او بيا ټوله شوروي ټولنه پر رواني ناروغۍ اخته کړل؛ دوی ته د افغانستان خاوره، لکه دوزخ داسې ګرځېدلې وه او پر افغانستان باندې د يرغل په لومړيو شپو او ورځو کې يې چې د انترناسيوناليزم په روحيه او د خوشالۍ په جذبه په عسکري بارکونو کې د افغان وژنې سندرې ويلې، وروسته په ډېره مايوسۍ او خپګان د خپلو ماتو ساندې ووهلې. لکه ((اليچ پشماکوف يو روسي جنرال چې د مجاهدينو له خوا د کره باغ په سيمه کې وژل شوی، د يادښت په کتابچه کې يې لاندې ځلوريزه په روسي ژبه ليکل شوې، چې ترجمه يې داده:

((خدای(ج) ناز او مهرباني پيدا کړې ده
شيطان ماشيندار او پوځي خولۍ پيدا کړې ده
خدای(ج) جنت پيدا کړی
شيطان د افغانستان خاوره پيدا کړې.))

دغه راز يو روسي عسکر ته يې خپله معشوقه ليکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خوره او ګرانه شاسا سلام !

ته هر وخت زما په زړه راورېږې، دایا د ګروزین قطب په خوا تللې ده، د ګروزین څوکې په واورو ډکې دي، یخني ساعت په ساعت زیاتېږي، زه هر وخت په کار مصروفه یم، نه شم ویلای ته به کله راځې، مور مې ځان مصروفه ساتي، له تلویزیون وروسته خپل زیاتره وخت د راډیو په اورېدلو تېروي. څو ورځې دمخه چې سخت بارانونه وو، له افغانستان د ((ویکتور)) غریب لاش راورسېد، کم بخت ویکتور، له دایا سره د هغه د واده لا یوه میاشت هم نه وه تېره شوې، اوف بدنصیبه دایا ! څومره د بدمرغۍ تیارو ګیره کړه.

ګرانه ! ته به کله راځې؟)). دغه راز د دې جګړې زیات معیوبین چې کله خپلو کورونو ته ستانه شول، نه یوازې خپله پر رواني ناروغۍ اخته او له ژوند مایوسه وو، بلکې خپلې کورنۍ یې هم پر ناروغیو اخته کړې.

((مثلاً د منسک په سیمه کې **۷۵** تنه معیوب، په سپینه روسیه کې **۴۳۲** تنه، په (پارلو ګراد) کې **۴۰۰** تنه، په سنت سترز بورګ کې **۱۵۳** تنه په (تولا) کې **۱۰۳** او په ګورکي ښار کې **۹** تنه معیوبین ژوند کوي)). ((له همدې کبله په شوروي کې د هغه وخت د حکومت پر ضد پټ او ښکاره عکس العملونه رابرسېره شول، لکه د روسي لیکوال (الکساندر پروخانوف) د (اوکراین مولد) ورځپاڼه، میخایل وستوفسکي، پروفیسور یاچوشي د ایشیوف او د اندري

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـخاووف څرګنـدونې او د خلکـو پـټ او ښـکاره عکـس العملونه...))

افغانستان ته د جګړې زيانونه:

سره لـه دې چې دې جګـړه کـې افغانـانو يـوه ستره او معجزه ډوله اتلولي وکړه، چې په نتيجه کې د ختيـزې اروپـا هېوادونـه او څيني نور نيمه مستعمره هېوادونـه ازاد شـول، امريکـا او د لويديزې اروپا هېوادونه د شوروي او کمونيزم د يرغل له خطر نه خلاص او د سترو رواني ناروغيو له فشار نـه بې غمـه شـول، خـو د جګـړې درونـد پېټـی او نـاخوالې افغانـانو وزغمـل او زغمـي يـې. د دې جګـړې پـه تـرڅ کـې پـه زرګونـو کيلـومتره سړکونه وران، په سلګونو پلونه او پلګوټې خراب او يـوازې د ډاکټر نجيب الله تر وخت پـورې ۳۰۰۰ ښـوونځي وران شـول، پـه زرګونو هکتاره د کښت ځمکه ويجاړه او له کښـته پـاتې شـوه، دوه مليونه کورونه وران شول، د ډېرشو مليونو په شاوخوا کې ماينونه پـه ځمکـه کـې ښـخ پـاتې شـول، ۷ مليونـه افغانـان (دوه مليونه په داخل او پنځه مليونه په بهر کې) مهاجر شول، يونيم مليون تنه شهيدان شول، د تليفون او برېښنا په زرګونـو سـتنې له منځه لاړې او د برېښنا ستيشنونو ته سـخت زيـان ورسـېد او دې بدمرغيو مجاهدينو ته د قدرت تر انتقال وروسته هم ادامه پيـدا کـړه، د هېـواد ډېـر زيـات ښـارونه وران شـول، يـوازې پـه کابل ښـار کـې دوه زره لـويې او وړې فـابريکې د اور تـر سـتونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې شوې، د ښار په سلو کې او يا برخې پر کنډوالو بدلې شوې، ملي او تاريخي افتخارات مو لوټ او يا د اور په لمبو کې وسوځول شول، لنډه دا چې د سوونو او زرګونو کلونو مادي او معنوي شتمنۍ مو له خاورو سره برابرې شولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي فقر

دا ليکنه د ارمان جريدې په ۵ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۳ سره سمون لري، خپره شوې ده.

په ټوليز ډول فرهنګ د يوې ټولنې له ټولې جوړې شوې مادي او معنوي شتمنۍ څخه عبارت دی او په ځانګړي ډول د ټولنې ذهني او دوديزې پانګې ته فرهنګ ويل کېږي.
له فرهنګي پلوه افغانستان په نړيوال فرهنګ کې ځانګړی مقام درلود او د تاريخ په اوږدو کې زموږ لرغوني هېواد ته د فرهنګ او فرهنګپالنې زانګو ويل شوې ده. هر کله چې افغانانو تر يوې څه ارامې ساه کښلو وروسته د خپل ذهني او مادي اعمار لپاره ځانونه چمتو کړي او يوه معنوي پانګه او شتمني يې راټوله کړې، بيا نو يو طاعون، يو توپان او يوه تباه کوونکې سيلۍ پرې راخوره شوې او د هغوی هرڅه يې له خاورو سره برابر کړي دي، د مقدوني سکندر تر تاړاک دمخه او هم وروسته دې قام په پرله پسې ډول پنځه لسيزې هم د سولې او ارامۍ پر پالنګ خوب نه دی کړی، کله چنګيزيانو، کله مغولو، کله فارسيانو، کله انګرېزانو، کله روسانو او کله هم... نورو په دې خاوره کې د خپلو زور ازمويلو آسونه زغلولي دي. کورنيو جګړو او داخلي اختلافونو هم وخت پر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېــواد فرهنــګ تــه درانــه زيانونــه اړولــي دي. لــه انګرېــزي ښکېلاک نه د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته سمدلاسه په هېواد کې د ذهني ښېرازۍ او مـادي هوسايني لپاره ګړندي ګامونه پورته شول، ايله يوه لسيزه لا نه وه پوره شوې، چې د ناپوهۍ يو بل طاعون پر هېواد خور شو. خو د هېواد وينښو او خبيرو اشخاصو ډېر ژر د دې طاعون علاج وکړ او بيا د هېواد د فرهنګي پرمختيا ، مادي رغونې او سوکالۍ لپاره هڅې پيل شوې او همدا (۱۳۰۹-۱۳۵۷ل کلونه) له يو څه خفيف اړودوړو پرته، د معاصر افغانستان د فرهنګي او ارام ژوند کلونه دي.

په ياد شوي زماني واټن کې د مادي پرمختيا ترڅنګ، په هېواد کې په سلګونو ښوونځي، په لسګونو پوهنځي، څو پوهنتونونه، په لسګونو ننداړتونونه، موزيمونه، د تاريخي اثارو ارشيفونه او د فرهنګ ډېر نور روزنځايونه جوړ شول. په سلګونو عنوانه علمي، تاريخي او ادبي اثار چاپ شول او په زرګونو علمي او ادبي غونډې جوړې شوې. زموږ دښمنان هم په دې زماني واټن کې لاس تر زنې پاتې نه شول، زموږ په هېواد کې يې لومړی د ذهني پاشنې لپاره سياسي ډلې وروزلې او د ملاتړ لپاره يې بې حسابه لګښتونه وکړل او دا په دې هيله چې په افغانستان کې د اوږدې جګړې لپاره، ذهني شرايط برابر کړي. بالاخره دا جګړه پيل شوه او د روسانو په عملي دخالت خپل اوج ته ورسېده. د افغانستان ګاونډيو، لرې او نږدې هېوادونو هر يوه په دې جګړه کې ځانګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدفونـه لـرل. خـو ځینـو د نـورو موخـو ترڅنـګ دا درې مهـم هدفونه تعقیبول: د افغانستان د پـوځ لـه منځـه وړل، د اقتصـاد ختمـول او د فرهنـګ محـوه کـول. کېـدی شـي چـې ځینـې نـورو هېوادونـو هـم دا غوښـتل، خـو د یـو څـو هېـوادو علاقـه ورتـه د مینـې او یـوازینۍ هیلـې تـر پـولې رسـېدلې وه او پـه پـای کـې همداسې وشول. پـه ۱۲ کلنه جګړه کـې پـر مـالي زیـانونو سربېره تر ۳۵۰۰ څخه زیات ښوونځي وسـیزل شـول، پوهنتونونـه ړنـګ شول، کتابتونونه، موزیمونه چور شول، ارشـیفونه غـلا شـول، ننـدارتونونو تـه اور واچـول شـو او څـه پـاتې تـاریخي اثـار پـه ناڅیزه بیه د دوی لاس ته ورغلل، د دغو اثارو له تباهۍ څخه د دوی مقصـد دا دی چـې زمـوږ تـاریخي غـرور مـات کـړي او لـه ماضي سره زموږ د ولس ذهني رابطه وشلوي. د فرهنګ پرځـای د ولس په ذهن کې د جنګ مفکـوره خوره او ولـس لـه فرهنګـي فقـر سـره مخـامخ کـړي. د جنـګ لـه لارې افـرادو تـه تغـذیې لاره اواره کړي او د فرهنګ مادي ملاتړ ختم کـړي. اوس پـه افغـاني ټولنه کې د فرهنګ له لارې د ورځیني ژوند د چارو خړوبول ډېر ګران شوي دي. پـه همـدې وجـه فرهنګـي ارزښـتونه او فرهنګـي هڅې د ورځیني ژوند د نورو ستونزو تر سـیوري لانـدې راغلـي دي. نو که غواړو خپله ټولنه له دغه رنځېدونکي او کړېدونکي حالته راوباسو نو څه باید وکړو؟ له فرهنګه یې پیل کړو؟ که له سیاسته؟ او که له اقتصاده؟ سره له دې چې دا درې توکـه یـو لـه بل سره نږدې اړیکي لري، خو زیات اشخاص شاید پر دې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق وي چې د يوې ټولنې د هوساينې بنسټيز عامل فرهنګ دی. د بې فرهنګه او وچ سياست پايلې (نتيجې) موږ په خپل هېواد کې په خپلو سترګو وليدلې، له اقتصادي پلوه هم زموږ هېواد د زياتو طبيعي شتمنيو خاوند دی، خو رابرسېره کول يې علمي کادرونه او زيات وسايط غواړي. د پيداګوژۍ پوهان عقيده لري چې اقتصاد او فرهنګ يو د بل لازم او ملزوم دي بايد دواړو ته ژوره پاملرنه وشي. عيني تجربو ښودلې ده، هغه ټولنې چې له فرهنګي پلوه بډايې دي، په اقتصادي لحاظ هم ډېرې شاته نه پاتې کېږي. المان او جاپان د دويمې نړيوالې جګړې درانه زيانونه وزغمل، خو څرنګه چې ټولنې يې له فرهنګي پلوه رسېدلې وې، خپل هېوادونه يې بېرته ودان کړل. نو فرهنګ بايد پياوړی، شفاف او روښانه شي، چې د ژوند لارې او کوڅې پرې په روښانه ډول ووينو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقایدو بحران

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې پر ۳مه نېټه په خپله (۵) ګڼه کې خپره کړې ده.

ځو کاله دمخه یوه افغاني پوهاند ویلي وو: ((په افغانستان کې د عقیدې بحران او د معنویت سقوط منځته راغلی دی)).
پر یو بل نه باور او اوږدې فزیکي جګړې د ژوند جوړوونکو خواوو توازن ګډوډ کړ او داسې حالت رامنځته شو چې لیدل یې سترګې برېښوي او اورېدل یې عواطف او زړونه راپاروي.
په افغانستان کې د متضادو عقیده یي سیستمونو د نادرست استعمال په پایله کې عقده یي ټکر منځته راغی، ددغه عقیده یي تصادم په نتیجه کې ولس پر ډلو او ډلګیو ووېشل شو او ذهني پاشنه منځته راغله، کله چې هر یوه د خپلو عقایدو د برلاسي لپاره فزیکي جګړه پیل کړه، نو خپله ګروهه ورته داسې تفهیم شوه، چې د مخالف لورې د محوه کولو لپاره باید له هر امکان څخه کار واخیستل شي.
د لرغوني یونان یو لیکوال وایي: ((جګړه چې په هر نوم او د هر مقصد لپاره وي، په بشریت کې د وحشت، ذلت، فقر او بدمرغۍ طاعون زېږوي.)) د افغانستان جګړې هم دا بد ګڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلې، جګړې په وګړو کې عاطفه او زړه خوږی ختم کړل او ځینې ډلې لا په رواني لحاظ د ېته هم ورسېدې، چې د مقابل لوري له وژنې او نابودۍ څخه د خپلو روحي نا ارامیو د تسکین لپاره کار واخلي.

عقایدو او له عقایدو سره په ناپوهېدلي ډول افراطي چلند د دوی په ذهن کې د اوږدې جګړې او وینې شیندلو ځواک پیاوړی کړ او د ېته وزګار نه شول، چې د عقیدې په ریښتیني مفهوم د خپل زړه پردې د عاطفې په اوبو ووینځي او د مینې غېږه پرانیزي.

د مرحوم استاد الفت په نظر؛ عقیده د انسان په ژوند کې تر ټولو مهم اصل او ارزښت دی، چې بې له هغې ژوند ناممکن بریښي. خو راځو د ېته چې هر فکر، هر اند، هر ذهني تاثر او هره اخیستنه عقیده کېدی شي؟ او سیاست هم د عقیدې تر سرحده اوچتېدی شي او که نه؟

یو سیاستپوه په افغانستان کې د جګړې مهم لامل دا ګڼلی چې تقریباً ټولو سیاسي ډلو سیاست د عقیدې تر پولې اوچت کړی دی. څرنګه چې عقیده د انسان په ذهن کې یو سپېڅلی او مقدس څیز دی، نو انسان د هغې پر وړاندې هر ډول راولاړ شوی عمل نه شي زغملای. په داسې حال کې چې په ځینو نورو ټولنو کې د سیاست او عقیدې ترمنځ ذهني پولې موجودې دي. سیاست د ټولنې د ورځیني ژوند د تخنیکي او اقتصادي چارو د سمون لپاره کارول کېږي او عقیده د انسان د روحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپېڅلتیا ، اخلاقي روغمنتیا ، رواني ارامۍ او اخروي نرۍ د لاسته راوړلو لاره ده. ځینې شاید ووایي چې سیاست د عقیدې د پلي کولو اغېزمنه وسیله او د هغې د عملي تطبیق لپاره ورته اړتیا ده. که سیاست دلته د پورتني مقصد او مفهوم لپاره استعمال شي، نو بیا هم واسطه او وسیله وګڼل شوه، خو وسایل د وخت په تېرېدلو سره بدلون مومي او عقیده د انساني ذهن نه بېلېدونکی توک دی. همدارنګه کوم اعمال چې په سیاست کې ترسره کېږي او په اصطلاح جواز ګڼل کېږي، په عقیده کې هغو ته ځای نه شته.

خو اوس راځو خپلې ټولنې ته: زموږ په ټولنه کې دا دوه ژوند جوړوونکي توکي (عقیده او سیاست) داسې استعمال شوي چې کله هم له عقیدې نه د یوې وسیلې او کله هم له سیاست نه د یوې عقیدې په توګه کار اخیستل شوی او په پایله کې نه یوازې یو سیاسي کړکېچ، بلکې یو عقیده یي بحران هم رامنځته شوی دی. په دې عقیده یي بحران کې هغو اشخاصو خاصه ونډه درلوده، چې د عقایدو د ممثل او مظروف په شکل یې خلکو ته ځان پېژانده، څرنګه چې مظروف او ممثل صیقل شوی، شفاف او روښانه نه وو، نو د عقیدې روښانه او نرمې وړانګې ترې د عام ولس ذهن ته نښې ونه رسېدې او د ولس ذهن یې د عقیدې له اصلي ماهیت نه همداسې په ابهام کې وساته. په همدې وجه د ولس یوه برخه له ذهني کنټروله ووته او د مادي لذایزو د ګټلو لپاره یې مادي وسایطو ته ورمخه کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او فزيکي ټکرونو ته لاره اواره شوه. ان تر دې چې د يوې عقيدې لارويان هم د خپلو عقيده يي آرونو (اصولو) پرخلاف پر ذهني او فزيکي جګړو اخته شول. اوس نو زموږ ټولنه نه يوازې سياسي او مادي بيا رغونې ته ضرورت لري، بلکې په لومړي ګام کې ذهني او عقيده يي بيا رغونې ته هم اړتيا لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خبر نه يې نو و اوره !

دا ليکنه هم له پېښوره خپرېدونکې وفا جريدې په خپله ۵-۲ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۲۲ سره برابره ده د (نيازي) په مستعار نامه خپره کړې ده. اصلاً ((که خبر نه يې نو و اوره)) د دې جريدې د يوه کالم نوم و، چې همداسې ورځنيو مسايلو ته وقف شوی و، ما هم څو ځله دې کالم ته ورې ورې ليکنې ورلېږلې وې، هغه هم په بدل نامه، دا ليکنه هم د (نيازي) په بدل نامه خپره شوې ده، خو نورې ليکنې زما لاس ته رانغلې، دا يوه يې د بېلګې په توګه دلته وړاندې کوم:

په وروستيو څه کم دريو کلونو کې د کابل - جلال اباد د لويې لارې د پاټکونو، پوستو او وسله والو اشخاصو چلند هر هغه چاته چې پر دې لاره يې يو ځل هم سفر کړی وي، ډېر ښه ښرګند ېږي. خو له دې ستونزو او کړاوونو سره سره ځينې نورې خبرې هم شته چې هم دردونکې دي او هم خندوونکې:

✸ د سروبي د نښترو دويم بڼ چې اوس يې له منځه وړی (تګاب ته د ورغلي سړک) د پيلېدو ترځنګ د ښباک د اوبو د پخواني حوض پر يوه دېوال ليکل شوي: ((سه چيز مسلمان بر مسلمان حرام است، خونش، ابرويش و مالش (روايت مسلم/ محصلين))) د همدې حوض ترڅنګ د مجاهدينو (!) يو پاټک هم واقع دی او له همدغو دريو څيزونو سره يې کار دی.

✸ کله چې تر سروبي پورته د نغلو اوار ځای ته ورسېږې، نو دا شعار به دې هم تر سترګو شي: ((ايمان، تقوی، تنظيم، جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فی سبیل الله)) ددې شعار ترڅنګ هم یو پاټک پروت دی. دغه راز د سروبي له بازار راکښته په یوې بلې تنظیمي پوځي قرارګاه کې چې د سړک غاړې ته پرته ده لیکل شوي: ((په خپله ساحه کې د خلکو د سر او مال تضمین ورکوي.))

✸ د انسانانو د سرونو او غړو د اره کولو داستان به پرځای پرېږدو اوس به راشو د بمبونو او برېښنا مزو د اره کولو او پرېکولو کیسې ته. بمونه تر انسانانو (غیرتي او غچ اخیستونکي ښکاري) خو زموږ ولس لا تراوسه پورې له خپلو اره کوونکو او پرې کوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. د بمونو د انتقام کیسه داده: ((د بګرام هوايي ډګر چې اوس د شوراي نظار په لاس کې دی، د افغانستان یو لوی پوځي هوايي ډګر و. په دې هوايي ډګر کې ډېرې وسلې او له هغې جملې ډېر ستر بمونه چې د جنګي الوتکو له خوا غورځول کېږي، هم موجود وو. څرنګه چې په دې بمونو کې تر ۲۰-۳۰ منو پورې باروت وي او نن سبا د یو من باروتو بیه تر ۳۰۰۰۰ افغانیو هم پورته شوې، نو ځینو سوداګرو د میدان د پیره دارانو په مرسته دا بمونه اره کول او باروت یې ځنې کښل. یوه ورځ د بم د اره کولو پر وخت د زیات حرارت له کبله یو بم انفلاق وکړ، ورپسې نورو بمونو هم انفجار وکړ او له سوداګرو او باروت خرڅوونکو څخه یې خپل انتقام واخیست.)) خو برېښنا مزو لا تراوسه له خپلو غوڅوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. له جبل السراج نه تر کابل پورې چې د برېښنا کوم مزي غځېدلي وو، هغه خو لا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا ټول شوي او بازار ته وړاندې شوي وو، خو اوس يې د هغه ځای د برېښنا د پايو (ستنو) پر پرېکولو او غوڅولو هم لاس پورې کړی دی. دا ناروغي يوازې هلته پاتې نه شوه، بلکې د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزو ته هم راورسېده، ځکه چې برېښنا مزي له مسو څخه جوړ شوي او يو من مس په تور بازار کې په ډېره لوړه بيه پلورل کېږي، نو وسله والو او نورو غلو ته تر دې غوره غنيمت کله په لاس ورځي. د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزي نوي فيصده غوڅ شوي دي. د کباړ او تالان دا ناروغي ان کليو او بانډو ته هم رسېدلې، د کباړ دا لړۍ د هغې سيمې خلکو ته ښه معلومه ده، چې له لغمان ولايت نه الينګار ولسوالۍ ته تګ راتګ لري. د لغمان- الينګار په لويه لاره کې يو زيات شمېر عسکري موټر او درانه ټانکونه، ځينې ويجاړ او ځينې نيمه ويجاړ پاتې وو، خو کباړيانو ان له پاکستان څخه ورپسې مسلکي کسان او وسايل يوړل، هغه يې پرې ټوټې ټوټې کړل او پاکستان ته يې واړول.

له اوسپنو او ټانکو پرته، دې ډول خلکو پر شنو ونو او بوټو هم صرفه ونه کړ، په کابل کې يې د خلکو له باغونو څخه ډېرې د منو او نورو مېوو ونې ووهلې، د سون د لرګيو او پوځي مورچلو په جوړولو کې يې ترې کار واخيست، د سروبي د ښنترو پورتنی شين بڼ يې هم پر سپېره ډاګ بدل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه او روحي ستونزې

دا لیکنه له پښتو ره خپرېدونکې ارمان جریدې د لومړي کال په ۷ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د دلوې له ۲۹ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده.

په افغانستان کې د پنځلس کلنې فزیکي جګړې له پیل سره سم او ان د هغې تر پیله لا دمخه د رواني، ذهني، عقیده یي او یا د اعصابو د جګړې لپاره د پیلامې ټکي ایښودل شوي وو. د ثلو ښتمو کلونو په لومړۍ نیمایي کې چې زموږ په هېواد کې د لویو ځواکونو له مالي او عقیده یي سرچینو څخه خړوبېدونکو سیاسي ډلګیو ته د پنځېدو لاره اوارېده، د دې ډول جګړې لومړني ځرکونه ولیدل شول. کله چې په هېواد کې ګرمه جګړه پیل شوه، نو هر لوی ځواک د خپلو پلویانو تر شا ودرېد. په توده جګړه کې کورنیو او بهرنیو غاړو هر یوه تر خپله وسه خپل رول ولوباوه. پخواني شوروي اتحاد پر ځاني تلفاتو سربېره **۹۵** ملیارده ډالره، لویدیځو هېوادو او د هغو ملګرو **۷۵** ملیارده ډالره، د دې جګړې د دوام لپاره په تله کې ایښي وو. دا چې د دې لګښت تخریبي ساحه څومره وه، هغه بېل بحث دی، خو د دې ترڅنګ هغوی د ذهني تخریب او رواني جګړې لپاره هم یو لړ لګښتونه کړي، چې زموږ د ولس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ ذهني واټن، روحي او فکري عقده او بحران رامنځته کړي.

پخواني شوروي اتحاد د پښتو او فارسي ژبو په ګډون د نړۍ په **۵۲** ژبو خپروني کولې او هم يې راډيويي، تلويزيوني او نورې خپروني په ډېر ځواک سره فعالې وې. د افغانستان لپاره د دوی خپروني بې له شکه زموږ د ولس پر ذهني وېش لويه اغېزه شيندلې، لويديز هېوادونه او د هغوی متحدين هم په دې لوبه کې تر هغوی وروسته پاتې نه شول او د افغانستان په باب يې په يوه شپه ورځ کې يوازې خپلې راديويي خپروني (۱۱۰) ساعتونو ته ورسولې. په کابل کې د ۸۰ عنوانو په شاوخوا کې چاپي خپرونو ترڅنګ راډيو او تلويزيون هم په اوونۍ کې په لسګونو خپروني کولې، پاکستان، ايران او د مجاهدينو تنظيمونو هم تر خپلو همسيالو ځان شاته ونه شو زغملای او په مجموعي توګه ټولو داسې يو څه زموږ د ولس ذهن ته وړاندې کړل، چې د هغوی د ذهني وېش، ستړيا او روحي نارامۍ سبب شول. په دې ذهني جګړه کې نه يوازې مطبوعاتو، بلکې د هغو پر بنسټ رامنځته شويو مبلغينو هم خپله ونډه واخيسته. که د جګړې د مهال د ټولو غاړو مطبوعات سره پرتله کړو، نو وبه ګورو چې ټول پر سخت دردونکي او رنځوونکي ذهني جنګ اخته دي. د هرې غاړې له کلام او بيان څخه د کينې او وينو بوی راځي او يو د بل پر نظرياتو او شتوالي د نابودۍ اورونه شيندي او بيا داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت راغی چې د وخت واکمنو له دې رواني جګړې څخه د ستړيا احساس وکړ. کله چې د پخواني شوروي اتحاد مشر ميخايل ګرباچف پر شوروي باندې د مسلط عقيده يي سيستم پر نه بري معتقد شو، نو په لويديځ کې يې د ژورنالستانو په يوه مطبوعاتي کنفرانس کې وويل، چې ژورناليزم تراوسه خپل مسووليت ترسره کړی نه دی. د نوموړي مقصد دا و چې د نړۍ خپرونې د سياستوالو تر کنټرول لاندې دي، خو دا د ژورنالستانو مسووليت او دنده ده، چې نړيوالو ته د دوستۍ، مينې او عاطفې پيغام ورسوي. خو د افغانستان په باب خپرېدونکو خپرونو له ځينو ښېګڼو پرته د سياستوالو له هيلو سره سم ذهني جګړه جاري ساتله.

په پايله کې داسې وشول، چې د فزيکي جګړې ناخوالو، سياسي دښمنيو، د عقايدو په نوم له عقيده يي آرونو تېرى، اقتصادي ستونزو او د رواني جګړې وسايلو په ګډه داسې يو حالت رامنځته کړ، چې زموږ ولس له سختو رواني ستونزو او ذهني بحران سره مخ شي. اوس نو تقريباً هره ورځ له هرو دريو افغانانو څخه دوه تنه ضرور پر بې نتيجې سياسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ مليونه افغانانو څخه لس مليونه افغانان د ورځې يو ساعت پر سياسي خبرو تېر کړي، نو په يوه ورځ کې به مو ۱۰ مليونه ساعته وخت ضايع کړی وي او که دا په يو کال کې ضرب کړو (۱۰×۳۶۵) نو (۳۶۵۰) مليونه ساعته وخت به شي او که دا بيا په ۱۵ کالو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرب کړو (۱۵×۳۶۵) نو (۵۴۷۵۰) مليونه ساعته وخت به مو يوازې پر بې نتيجې سياسي بحثونو ضايع کړی وي او دا دومره خت دی چې د نړۍ هېڅ ملت به هم پر داسې بې نتيجې مسايلو نه وي لګولای.

له دې بې نتيجې تونده سياسي بحثونو څخه چې زيات پر احساساتو ولاړ دي، داسې هم پېښې شوي، چې د يوه کور غړي سره پر بېلابېلو لارو روان کړي او يو د بل پر وړاندې د حقارت او بدګڼلو عقده په زړه کې وروزي. دې عقدې روښنفکري ذهن کې هم ځای نيولای، د هېواد يو شمېر روښنفکرانو او ليکوالو يوازې د يو بل پر غندلو د خپل فکر او ليکوالۍ ځواک او به کړ.

له خپرنيو هڅو او ساړه جنګ پرته، تودې جګړې هم د هېواد وګړو ته درانه رواني زيانونه اړولي وو. د پخواني دولت له يوه افسر څخه پوښتل شوي و، چې د خپل روحي ژوند په باب وغږېږي، هغه ويلي وو، چې زه د خپلې دندې پر وخت له سختې رواني ستړيا او وېرې سره مخامخ وم، کله چې به مې د شپې سترګه پټه کړه، نو پر جګړه به بوخت وم، زموږ او د مجاهدينو ترمنځ به سخت جنګ روان و، په همدې وېره کې به له خوبه راپاڅېدم، ټول وجود به مې خوله شوی و. همدا پوښتنه له يوه مجاهد څخه هم شوې، هغه هم په خپل خوب کې د رواني پېټې خبرې کوي او وايي: ((د جګړې په شپو او ورځو کې کله چې زه ويده شوی يم، نو شاوخوا مې ټانکونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عسکر تاو وي او په همدې شېبه کې له خوبه راپاڅېدلی یم)).
دا خو د جګړې دواړه عملي خواوې وې. خو پر عام ولس بیا دا دواړه وېروونکې خپسې ناستې وې او هېڅ به هم په دې څو کلونو کې په ارام روح او روان خوب نه وي کړی. د پخواني دولت تر کنټرول لاندې ځوانه پرګنه د پوځ په ټولګیو کې له جبري تنظیم څخه تر سخت رواني فشار لاندې وه. روښنفکران د خپل راتلونکي ژوند پر لر لید ډاډمن نه وو او عوامو کې د جګړې تر څنګ د زیاتېدونکي اقتصادي فقر له کبله رواني ستونزې نورې هم په زیاتېدو وې. دې ستونزو هغه وخت لا ځواکمنتیا وموندله چې په کابل کې سیاسي نظام بدل شو، خو حالات د خلکو د هیلو خلاف لا پسې ویجاړ شول. لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد شریکولو په ترځ کې واورېدل چې د افغانستان زیات وګړي، تقریباً (۹۵) فیصده پر یوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي، هغه وویل: ((تا ته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی؟ ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې پرې ولې تاثیر نه کوي؟))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي ټولنې او فرهنګي مسئولیتونه

دا لیکنه له پېښبوره خپرېدونکې ارمان جریدې د ۱۳۷۴ل کال د وري پر ۱۳مه نېټه په خپله (۱۱) ګڼه کې خپره کړې ده.

د افغاني ټولنې جوړښت او برخلیک همداسې راغلی، چې ټول تاریخ یې له جګړو، لوړو، ژورو، سیاسي کړکېچونو او ناندریو څخه ډک دی. د وخت د تاریخي وېش په اندول ډېره لږه موده لیدلای شو، چې افغانانو پکې ارامه ساه ایستلې وي. خو زموږ ولس د خپلې فرهنګي سلیقې، مینې، استعداد، ذوق او شوق په زور، وخت پر وخت د فرهنګ او ادب ښکلې ماڼۍ تیارې کړې او سینګار کړې دي. دا چې ولې دا ماڼۍ بیا ژر له خاورو سره برابرې شوې او د ایرو پر ځلو بدلې شوي؟ دا نو د هېواد د سیاسي پېښلیک په هنداره کې مطالعه کېدی شي.

په افغانستان کې سیاسي واکمنو (له استثناتو پرته) هغه وخت فرهنګپالنې او فرهنګ بډاینې ته غېږه پرانیستې، چې د دوی له سیاسي او ځاني ګټو سره یې سمون لرلای دی. دا خبره په ځانګړې ډول د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په باب د صدق وړ ده. هم په افغانستان او هم په کوزه پښتونخوا کې وخت پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت پښتو ژبه او پښتني فرهنګ د سیاسي معاملو په تله کې ایښودل شوي دي. خو له دې سره سره بیا هم په سیاسي واکمنو او نا واکمنو کړیو کې دلته او هلته ځینې ځانګړې شخصیتونه وو، چې له خپلې ژبې او فرهنګ سره یې بې کچې مینه درلوده او د قربانۍ تر پولې یې خپلې هڅې نه دي سپمولې. د همدې مقصد لپاره هم د دولت په چوکاټ او هم په خپلواکه توګه ځینې فرهنګي ټولنې جوړې شوي، چې تر خپله وسه یې خپل فرهنګي مسوولیت ترسره کړی دی.

یو وخت داسې هم راغی چې روښنفکرو فرهنګپالو او فرهنګ مینه والو خپله په خپلواکه توګه دې ډګر ته راودانګل او نور یې نو د ېته ونه کتل چې سیاسي واکوالو او نورو ته دې د فرهنګ د خدمت په هیله کښني. په همدې هیله د **۱۳۲۹**ل کال د عقرب پر **۲۵** نېټه په کابل کې د افغاني روښنفکرانو یو لوی فرهنګي مرکز ((خوشال فرهنګي ټولنه)) جوړ شو. ورپسې د ((علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنه)) هم پرانیستل شوه. د خوشال فرهنګي ټولنې له هغې نېټې نه تراوسه پورې په لسګونو علمي غونډې، سیمینارونه او مشاعرې جوړې کړي او د خپل خپرني ارګان ((شمشاد)) مجلې په ګډون یې **۱۴** عنوانه علمي او ادبي اثار خپاره کړي دي. د علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنې هم تراوسه پورې (**۹**) عنوانه بېلابېل علمي او ادبي اثار چاپ کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په افغانستان کې د یوه ((ناتار)) له پاسه ((بل ناتار)) منځته راغی او د هېواد پاتې فرهنګي شتمنیو ته پکې درانه زیانونه واوښتل، د هېواد د فرهنګیانو مسوولیت نور هم دروند شو. په پېښور کې مېشتو افغاني فرهنګیانو وپتېیله چې د مهاجرت په ژوند کې هم د خپل فرهنګ لپاره خپلو هڅو ته انسجام او اوډون ورکړي. ((افغان ادبي بهیر)) یې جوړ او دا دی له څو میاشتو راهیسې خپلو اونیزو ادبي غونډو او نورو هڅو ته په اوډلي ډول دوام ورکوي. د ((افغان ادبي بهیر)) اوسنۍ هڅې د لیکوالو ترمنځ د کره کتنې د زغم پیدا کولو، د ادبي لیکنو د بېلابېلو ډولونو د ځرنګوالي او د استعدادونو د غوړولو په برخه کې ډېرې اغېزمنې دي.

د ۱۳۷۳ل کال د کب پر ۲۸مه نېټه د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ او زرغونتیا لپاره یو بل ګام هم پورته شو. پر همدې نېټه په جلال اباد په ښار کې ((ننګرهار فرهنګي ټولنه)) جوړه شوه. د دې فرهنګي ټولنې په پرانیستونکې غونډه کې د هېواد ځینو لیکوالو، شاعرانو، د ننګرهار جهادي شورا ځینو غړو، د ننګرهار ولایت ځینو مخورو، فرهنګیانو او فرهنګپالو برخه اخیستې وه، د غونډې برخه والو د هېواد نومیالي لیکوال استاد محمد اصف صمیم د نوموړې فرهنګي ټولنې د مشر په توګه وټاکه. د دې ټولنې لومړۍ مېوه د ځوان او هڅاند لیکوال حفیظ الله تراب د لنډو کیسو مجموعه ده چې (ورکه) نومېږي او د نوموړې ټولنې له خوا تازه خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوښې خبره خو دا ده چې د فرهنګي ټولنو له تعدد څخه د هېوادنيو ملي او فرهنګي چارو په باب بنسټيز اختلافونه، نه رامنځته کېږي او د ځينو سياسي ګوندونو په شان د هر څه حل د برچې د زور په هنداره کې نه مطالعه کوي. هره فرهنګي ټولنه کېدی شي په ټوليز ډول ټول فرهنګ او په ځانګړي ډول د فرهنګ د يوې مشخصې څانګې د ښېرازۍ لپاره غوره خدمتونه وکړي.

اوس نو د فرهنګښېرازۍ او فرهنګپالۍ لپاره همدغو فرهنګي ټولنو ته د هيلو سترګې اوښتي، زموږ په شان يوه ټولنه کې خو هسې هم په پوره مانا د يوه ځواکمن دولت تنستې په اسانۍ ټينګېدی نه شي، نو ژبه او فرهنګ د همدغو فرهنګي ټولنو، ليکوالو او شاعرانو په هڅو ژوندي او خړوب دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل طب انستیتیوت، د زیان تر پښتې لاندې

ما په کابل کې د تنظیمي جګړو پر مهال د بېړ وختونه تېر کړي. د افغانستان هرې اقتصادي، علمي او فرهنګي شتمنۍ ته چې به زیان رسېده، نو زموږ له زړونو به وینې څڅېدلې، هغه وخت ما په خپل او بدل نامه ځینو فرهنګي او اقتصادي موسسو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات راټول او چاپول. فرهنګي موسساتو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات بیا په یوه ځانګړي اثر کې راټول او چاپ شول. دا لیکنه هم، همغه وخت شوې وه او د (مروان) په مستعار نامه له پېښور خپرېدونکې ارمان جریدې په ۱۸ ګڼه کې، چې د ۱۳۷۴ل کال د چنګاښ پر ۱۱مه نېټه چاپ شوې، خپره شوې ده.

د تېرو درې کلنو جګړو په لړ کې د هېواد د نورو لویو او وړو تحصیلي، تعلیمي، اقتصادي او کلتوري موسسو د ړنګولو په لړۍ کې د کابل د طب انستیتیوت ته هم درانه زیانونه اړول شوي دي. په یاد شوي زماني واټن کې نه یوازې دا چې نوموړي روزنځي ته اقتصادي او مالي درانه زیانونه اوښتي، بلکې ډېر درونـد معنـوي زیـان یـې هـم زغملـی دی. پـه دې مـوده کـې د محصلینو درسونه یا پـه نیمـه او یـا پـه بشپـړ ډول ودرول شـوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر پـه پـام کـې ونیسـو، نـو پـه مجمـوعي توګـه بـه نومـوړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتیوت ته د لسو ملیونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو دضایع کېدو زیان اوښتی وي.

د طب انستیتیوت (د جنسي مدیریت) مدیر ښاغلي محمد اصف وویل: ((سره له دې چې انستیتیوت ته د ټولو رسېدلو زیانونو دقیق شمېر خورا ګران کار دی، خو بیا هم په اټکلیز ډول د زیانونو اندازه څه ناڅه لګېدی شي. په انستیتیوت کې د پتالوژۍ، بیوشیمۍ، هستولوژۍ، فارمکولوژۍ، مکروبیالوژۍ، اناتومۍ، کیمیا او فزیک دیپارتمنونه موجود دي. دې څانګو خپل خپل مجهز لابراتوارونه لرل، چې د طبي علومو په زیاتو عصري وسایلو سمبال وو. دا لابراتوارونه له ټولو وسایطو او وسایلو سره له منځه وړل شوي دي، چې مالي ارزښت یې په سوونو ملیونو افغانیو ته رسېږي. د انستیتیوت فزیکي ساختمان او نورو درسي وسایطو او وسایلو ته هم درون زیان اوښتی. د ودانیو ۳۰ په سلو کې برخې تخریب شوي، د اوبو او برېښنا سیستم یې هم ویجاړ شوی، د انستیتیوت ۲۰ عرادې بېلابېل موټر غلا شوي: د قرطاسیې ډیپوګانې چور شوي، د انستیتیوت ټول سمعي او بصري مواد لکه د عکاسۍ کمرې، مایکونه، پروجکتورونه، لوډسپیکرونه، علمي سینمایي فلمونه، هنري سینمایي فلمونه، ګرځند امپي فایرونه، تلویزیونونه، ترانسفرمرونه، ویدو کیستې او داسې نور غلا شوي. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته د انستیتیوت ډېره مجهزه چاپخونه (مطبعه) له منځه وړل شوې ده)).

د بیالوژۍ څانګې یوه سابقه لرونکي استاد وویل: ((یوازې یې زموږ د څانګې (بیالوژۍ) له لابراتوار څخه یې په لسګونو میکروسکوپونه، د تسلیخ بکسونه، د میکروسکوپ ګروپونه، تثبیت شوي مختلف سلایډونه **۵۰۰۰** دانې، ساده سلایدونه، ۲۰۰ دانې، درجه لرونکي استوانې، یخچالونه او نور وسایل چور او له منځه وړي دي)).

د انستیتیوت یوتن مسوول وویل: ((کېدی شي د انستیتیوت د ودانیو د بیا جوړولو لپاره زر ملیونه افغانۍ کفایت وکړي، خو دا خبره دقیقه نه ده، د زیانونو د تثبیت کمیسیون په دې خبره کار کوي، چې وروسته به دقیق زیان معلوم کړي)). بل دروند او نه جبرانېدونکی زیان چې نوموړي انستیتیوت ته اوښتی هغه د علمي او درسي کتابونو له منځه تلل دي. د کابل طب انستیتیوت یو ډېر مجهز کتابتون درلود. د نوموړي کتابتون امر ښاغلي غلام علي وویل: ((د انستیتیوت کتابتون درې منزله درلودل، په دې کې دوه خونې د محصلینو د مطالعې لپاره وې. د کتابتون فزیکي جوړښت په ډېر علمي سیستم او ښې جوړ شوی و. په دې کتابتون کې پنځوس زره عنوانه بېلابېل علمي کتابونه موجود وو، چې زیاتره یې په انګلیسي ژبه وو، کله چې دلته د جګړې اور ولګېد، نو د کتابتون درې واړه منزله وسیزل شول، زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه پکې ایره شول، د طب انستیتیوت په هڅه او هاند یوازې ۲۰۰۰ عنوانه کتابونه له انستیتیوت څخه یو مصئون ځای ته انتقال او د حالاتو په ښه کېدو سره بېرته انستیتیوت ته راوړل شول، چې اوس تري محصلین ګټه اخلي. د انستیتیوت په کتابتون کې د دې انستیتیوت د استادانو هغه ۵۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه هم موجود وو، چې دوی په بېلابېلو وختونو کې د خپلو علمي ترفیعاتو لپاره لیکلي وو او دلته یې یوه یوه خطي نسخه موجوده وه. دا اثار هم د جګړې د طاعون ښکار شول)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ملي ګالرۍ برخلیک

دا لیکنه هم د وفا جریدې د ثلورم کال ۳۹-۴۰ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د لړم له ۹ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. د تنظیمواکۍ په بهیر کې چې په کابل کې سخت جنګونه روان او وخت پر وخت زموږ فرهنګي اثار لوټېدل، نو زه او زما په شان نور هېوادوال پرې زیات دردېدل، همغه وخت ما د دې کلتوري تراژیدیو په باب معلومات راټولول، دا لیکنه هم د همغې لړۍ یوه کړۍ ده چې وروسته بیا ترې یو ځانګړی کتاب جوړ شو.

ملي ګالري د ۱۳۶۲ل کال د ثور پر میاشت افتتاح شوې ده. د ګالرۍ د پرانیستو په مراسمو کې د کندهار له ولایت، د کابل له موزیم او له سلطنتي قصر څخه (۲۰۰) هنري او تاریخي اثار راوړل شوي او ننداري ته ایښودل شوي وو.

دا موسسه د اسمایي واټ په هغه تعمیر کې جوړه شوې وه، چې اصلاً د غلام نبي خان چرخي ملکیت و او وروسته بیا په اطلاعاتو او کلتور وزارت پورې تړل شوی و. سره له دې چې دا ودانۍ د ملي ګالرۍ د اثارو د ساتنې او ننداري لپاره مناسبه هم نه وه، خو بیا هم دا اثار په کې ننداري ته کېښودل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملي ګالرۍ د ۱۲ کلن فعالیت په لړ کې هر کال د پلان او بودیجې له مخې د هېواد د معاصرو هنرمندانو اثار اخیستل کېدل. په دې لړ کې د نقاشۍ، میناتورۍ، مجسمې او ظریفه اثارو **۵۹۲** اثار اخیستل شوي او ملي ګالرۍ ته تحویل شوي وو. د دې اثارو زیاته برخه د غلام محمد میمنګي، عبدالغفور برېښنا، استاد عبدالعزیز، استاد غوث الدین، استاد یوسف کهزاد، استاد عطایي، استاد خیرمحمد یاري، استاد کریم، استاد قربانعلي عزیزي او داسې نورو استادانو اثار وو.

تر یوې لسیزې په زیاته موده کې دې ګالرۍ هر کال لس زره لیدونکي درلودل او د افغان ولس لرغونی او تاریخي فرهنګ یې تمثیلاوه. کله چې **۱۳۷۱**ل کال پیل شو او جهادي تنظیمونه کابل ته داخل شول، پر دې وخت نو د اطلاعاتو او کلتور وزارت اداري، حقوقي او فرهنګي مسوولین په دې هیله وو، چې هر څه به خوندي پاتې شي، خو امنیتي چارواکي او غالباً وسله وال جهادي افراد د یو توند باد په شان راخواره شول او د ګالرۍ دېوالونه یې ولړزول. کله چې وسله والو افرادو د وزارت ټول اداري قیمتي وسایل او وسایط، لکه غالۍ، فرشونه او موټر چور کړل، نو د ملي ګالرۍ د منځه تلو وېره لا پسې ګړندۍ شوه. د **۱۳۷۱**ل کال د سنبلې پر **۲۳** نېټه د وسله والو کسانو له خوا د استاد غوث الدین او نورو هنرمندانو څلور تابلوګانې غلا شوې، دولتي ادارو ته خبر ورکړ شو، چې د ګالرۍ پیره دارانو دا کار ترسره کړی دی او په راتلونکې کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دا وېره شته، خو هغوی بې تفاوته پاتې شول او د ګالرۍ د برخليک په باره کې يې هېڅ پرېکړه ونه کړه، ان دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د هغه وخت د اداري رئيس په دستور او د هغه وخت د کوپوني مغازې د مدير په واسطه د ۱۳۷۱ ل کال د سنبلې پر ۴ نېټه تر ۳۰ موټرو زيات د ډبرو سکاره د ملي ګالرۍ په انګړ کې وغورځول شول. دې کار ددې مخه ونيوله چې د ګالرۍ اثار راټول او يو مصئون ځای ته انتقال شي، ان تر دې چې د ګالرۍ يو زيات شمېر ښکلي او ناب اثار د ډبرو سکرو په تور ګرد ککړ شول او د ګالرۍ تعمير او لوازم هم د ډبرو سکرو په شان تور واوښتل. دې کار د هېواد ټول فرهنګپال او فرهنګيان متاثر کړل او د يادو شويو کسانو عمل يې وغندہ. ويل کېږي چې د نومړو اشخاصو عمل قصدي و، د ګالرۍ اثار به يې د ((بتانو)) په نومونو يادول.

د ۱۳۷۲ل کال د ثور پر ۵نېټه په ګالرۍ کې د ځای پرځای شويو وسله والو کسانو له خوا ۳ نور هنري اثار هم غلا شول، پر دې کار باندې د وزارت امنيتي ځانګو هم ځان غلی ونيو او بيا يې هم د ګالرۍ د اثارو د ساتنې کوم مشخص تدبير ونه نيو.

د ۱۳۷۳ل کال د ثور پر ۱۳نېټه د ګالرۍ د امنيتي ساتونکو له خوا د هنري نقاشۍ ۲۲ اثار غلا شول، دا ګالرۍ ته دومره لوی زيان و، چې جبران نه کېدونکی ګڼل کېږي. دې ټولو پېښو ته د اطلاعاتو او کلتور وزارت لوړو مقامونو او نورو اړوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادارو هېڅ پاملرنه ونه کړه. کله چې د ګالرۍ د بېخي له منځه تلو وېرې د ځينو زړونه ودردول، نو په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې ځينو اشخاصو له هغه جملې نه د نوموړي وزارت د هنر د رئيس په ځاني هلو ځلو او د ځينو نورو مسولينو په مرسته د ملي ګالرۍ ۲۹۲ تاريخي اثار له اصلي تعمير څخه د وزارت تعمير ته را انتقال شول.

تر دې نږدې تېرو ورځو پورې هم د ګالرۍ تعمير د وسله والو کسانو په لاس کې و، معلومه نه ده چې تر کومه به په دې تعمير کې د دوی واکمني وي. په هغو ځايونو کې چې پخوا په کې ظريفه او ښکلي اثار ځوړند وو اوس يې بيا ترې تشنابونه جوړ کړي او يا هم پخلنځي، کېدی شي د يو څه وخت په تېرېدو سره د تعمير پاتې برخه هم ونړېږي.

هغه اثار چې له ملي ګالرۍ څخه د وزارت مقر ته راوړل شول اوس هم مصئون نه دي او داسې ګونګسې هم دي، چې د وزارت په مقر کې هم د ځينو چارواکو له خوا د ګالرۍ ځينې اثار غلا شوي او دا لړۍ کېدی شي، نوره هم ادامه پيدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل د اوسنۍ ادارې څو ځانګړتیاوې

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدنکې وفا جریدې د څلورم کال په **۴۵-۴۶** ګڼه کې چې د **۱۳۷۴**ل کال د لینډۍ **۲۴** نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده او د هغه وخت د ادارې انځور نه کوي.

له هغې ورځې چې په کابل کې دولتي سیستم رنګ شوی او نوې اداره جوړه شوې، نو پر ټول افغانستان په تېره بیا پر کابل د اورونو او غمونو، لوږو او تونډو، سختیو او بدمرغیو قحطیو او قیمتیو سخت ناتار اوري.

هغه څه چې د تېرو غمیزو له ناتار څخه خوندي پاتې وو، د تنظیمي ادارې د ځان غوښتنو او ډول ډول منفي فکري تمایلاتو د اور په څپو کې ایره شول. سره له دې چې په افغانستان کې له درېو کلونو راهیسې حکومت او دولت نه شته، خو القاب شته: جمهور رئیس(!) او د دفاع وزارت(!) اسلامي اردو، د وسله والو پوځ اعلی قوماندانی او دې ته ورته نومونې اورېدل کېږي. له دفاع وزارت سره د افغانستان نوم اخیستل کېږي (د افغانستان د دفاع وزارت) خو د دفاع غړیې یوازې د کابل ښار له څو ناحیو څخه پورته کېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلامیو کې یې دا ټکي هم راغلي وي: ((که چېرې مخالفین د کابل پر ښار خپلو راکټي حملو ته دوام ورکړي، نو د اسلامي اردو ځواکونه به د کابل شاوخوا ته نږدې ښارونه تر غوڅو هوايي بمباریو لاندې ونیسي)) مقصد یې میدان ښار، چهاراسیاب او د لوګر ولایت مرکز دی. د دوی په فکر، چهاراسیاب، میدان ښار، لوګر او د هېواد نورې سیمې چې د مخالفینو په لاس کې دي، هغه افغانستان نه ګڼل کېږي. له کابل راډیو څخه داسې خبرونه هم اورېدل شوي: ((د اسلامي اردو ځواکونو او مجاهدینو تېره شپه او نن سهار د غوڅو او ځپونکو عملیاتو په نتیجه کې د ناولو وملېشو له وجود څخه یو کلی په بشپړ ډول پاک کړ، د دې عملیاتو په نتیجه کې چې په ډېرې لوړې او عالي روحیې سره ترسره شول، د دښمن دوه ټینګ سنګرونه او د هغوی یوه زیاته اندازه سپکه او درنه وسله د اسلامي اردو د ځواکونو لاسته ورغلې ده.))

دا د اسلامي اردو د ځواکمنۍ جاج و، چې یو کلی یې له مخالفینو څخه نیولی و او د دفاع وزارت بیا د خپلو ښارونو اوسېدونکو ته اخطار ورکوي، چې سخته بمباري به پرې وکړي. د نورو ملکو د دفاع وزارتونه خو یو بل ته د جنګ اخطار ورکوي او د خپلو سیمو او هېوادونو دفاع کوي، خو د کابل د دفاع وزارت بیا معکوس دی. که چا یوازې د سږکال د حمل له میاشتې راهیسې، کابل راډیو په پرله پسې ډول اورېدلې وي، نو داسې شپه به نه وي، چې د کابل د ادارې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغام کوم بهر ملک ته نه وي خپور شوی. په دې پیغامونو کې هم د تسلیت پیغامونه دي او هم د مبارکۍ.

دا سې وختونه هم راغلي، چې تنظیمي ادارې د یو هېواد مشر ته د مبارکۍ پیغام لېږلی، ورپسې د اسلامي اردو د ځواکونو او د مخالفینو ترمنځ د جګړې خبر خپور شوی او په خبر کې ویل شوي، چې دومره مو مړه، دومره مو ټپیان او دومره مو اسیران کړل. یوه ورځ دې ادارې د انګلستان د ملکې د زېږېدو د کالیزې په ویاړ هغې ته د مبارکۍ پیغام لېږلی و، په پیغام کې د هغې روغتیا او د عمر د اوږدوالي غوښتنه شوې وه، خو همدا ورځ په کابل کې یوه غملړلې ورځ وه، تر شلو پورې کسان مړه او ټپیان وو، د فکر خاوندانو به ویل: ((افرین په دې اداره))(!) چې دلته د ورځې په لسګونو وژني او هلته د یو شخص د روغتیا او د عمر د اوږدوالي لپاره پیغامونه لېږي. دې ته ورته خبرونه نور هم زیات خپاره شوي دي.

د ۲۹/۸/۱۳۷۴ نېټه دې ادارې د مصر جمهور رئیس حسن مبارک ته په اسلام اباد کې د مصر سفارت ته د ایښودل شوي بم له امله د خواشینۍ او ډاډګېرنې پیغام لېږلی و. په پیغام کې ادارې د نوموړې پېښې له کبله د افسوس او خواشینۍ اسویلي ښکاره کړي وو، پر همدې ورځ په کابل ښار کې د جګړې له امله ۱۰ تنه مړه او ۱۲ تنه زخمیان شوي وو، خو ادارې د هغوی پر حال یوه اوښکه هم تویه نه کړه. بله ورځ یې بیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعودي عربستان کې د امريکا پوځي اډې کې د چاودلي بم لـه املـه د سعودي حکومت تـه د خواشينۍ او ډاډګېرنې پيغـام ورلېږلـی و ، پـر دې ورځ هـم پـه کابـل کـې ۸ تنـه هنرمندان او د طلوع کورس ۱۲ تنه شاګردان وژل شوي وو ، ددې پيغامونو لـه کثـرت څخـه د اداري يـو مقصـد دا دی چـې پـه خبرونـو کـې د اداري نوم يـاد شـي، نـور خو نـه دوی پـر هېـواد حاکميت لـري، چـې دوی د هېـواد بېلابېلـو سـيمو تـه لاړ شـي او لـه بېلابېلـو قومونو سره وګوري او يا کومې ابادۍ، ودانۍ او يا هـم د کوم علمـي کـار ډبـره کېـږدي، هغـه سيمې چې د نومـوړې اداري تـر کنټرول لاندې دي، پـه هغـو کـې هـم د خيـر کـوم کـار نـه ترسـره کېږي، چې د اداري مشـران پـه پرانيسـتو کـې برخه واخلي او نوم يې ياد شي، نو دوی ته يوازې همدا پيغامونـه پـاتې دي او بس. پـه پيغـامونو کـې د يـادونې وړ بـل ټکـی دادی چې داسې منظم شوي، چې هره شـپه بايـد يـو پيغـام وي مـثلاً د اسـد د ۲۸ نېټې په باب له يو هېواد څخه يو پيغام رالېږل شوی و ، څرنګه چې د پيغامونو لېږل او رالېږل زيات وو او هره شپه بايد د نامـه لپـاره يـو پيغـام نشـر شـوی وای، نـو دا پيغـام يـې د سـنبلې مياشتې په پای کې نشر کړ، چې يوه مياشت د هغې ورځې لـه مناسبت څخـه تېـره شـوې وه. لـه ايـران، هنـد ، چـين، سـوريې، البانيـا ، امريکـا ، ترکيـې، اذربايجـان، ارمنسـتان، سـعودي، قطر او ځينو نورو مشهورو هېوادونو نه پرته ځينو نورو داسې هېوادونـو تـه هـم پيغامونـه لېـږل شـوي، چې هغـه ګـرد سـره لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان سره نه پخوا او نه هم اوس ډيپلوماتيکي اړيکي لري. د اکثرو پيغامونو متن کټ مټ يو شان وي، داسې فکر کېږي چې پيغامونه مخکې تر مخکې تيار ليکل شوي، يوازې د هغه هېواد او جمهور رئيس د نوم ليکل ورته په کار دي.

يوه بله اساسي موخه چې د کابل اداره يې له دې ډول پيغامونو څخه لري، هغه داده، چې دوی فکر کوي ځانته به مشروعيت او بين المللي ملاتړ ترلاسه کړي او بيا به خلکو ته ووايي هغه دی ټول ملکونه موږ په رسميت پېژني، خو په دې خبر نه دي چې ولس اوس پر ټولو خبرو پوره پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي د ۶ نېټې غميزه
او د هغې مرکزي کرکټر

دا ليکنه د وفا جريدې د څلورم کال په ۴۷-۴۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د جدي له ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (ا.نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

هره ټولنه او ولس ځانته د وياړونو، پرتمونو، نېکمرغيو، بدمرغيو، غميزو او کړاوونو شپې ورځې لري. دا پېښې او يادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له يوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرگنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي، اشخاص او د ژوند نور پېچلي شرايط د پېښو د رامنځته کېدو سبب گرځي او د پېښو په لړۍ کې نور اشخاص روزل کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، اجتماعي او نورو ښېگڼو له پلوه کمزوري وي او لويو کارونو ته لاس اچوي، نو نتيجه يې ډېره کرغېړنه او بدمرغه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توگه د ولس په ذهن کې ځای نيسي او ولس ته د وراړول شوي درد او زيان له کبله د هغو د سختې کرکې سبب گرځي. زموږ د هېواد د معاصر تاريخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ لمريز کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. ددې غميزې مرکزي کرکټر ببرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل دی، چې پر نوموړې نېټه د شوروي اتحاد د سرو لښکرو په زور د کابل پر تخت کېنول شو.

((ببرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بګرامیو د کمریو او سپډونکی و، د ببرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه له کشمیر نه کابل ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه، د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې خپله لور هم ورته ورکړه)). ببرک کارمل د کابل پوهنتون د حقوقو له پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارګانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۶۵-۱۳۴۳ کال د (خلکو دموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنګرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. ده د خپل سیاست د پیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده، په همدې وجه خو روسانو تر بل هر چا پر ده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کار کوونکو ته دومره نږدې و، چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېدله.

د ((پلوشې)) جریدې د ۱۳۷۴ل کال ۳ ګڼه د سردار محمد داود خان د وخت د کابینې د یوه غړي له خولې لیکي: ((موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته ورننه شو، نو د سفارت کارکوونکو موږ ته هرکلی ووایه، د هرکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويونكو په ډله کې دی (کارمل) هم، لکه د سفارت د يو غړي په توګه ولاړ و)).

((جګړن ولاديمير کوزيچ کين چې په ايران کې د افغانستان په ارتباط د کي.جي. بي مامور و، د ۱۹۷۲کال د نومبر پر ۱۱ نېټه له بي بي سي سره د يوې مرکې په ترخ کې دی د کي.جي.بي يو لوړ رتبه مامور وباله)). د همدغو روابطو نتيجه وه چې دی په چکوسلواکيا کې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسکو ته بوتلل شو.

((د کي.جي.بي د جاسوسۍ ضد مشر تورنجنرال لوکين وايي: کي. جي.بي کولای شول، چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاريخ کې بدلون راولي او د کمانډو داسې افراد يې په واک کې وو، چې د شوروي تر پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروريستي عملياتو لاس پورې کړي، چې له همدې قطعې نه يوه ډله چې په مستعار نامه (زينت) يادېدله، د سفارت د ساتنې په پلمه کابل ته ولېږل شوه او د جنرال ويکتور پاپوتين قوماندې ته ورکړل شوه.

نوموړی وايي: ((دمرغومي پر پنځمه نېټه د کي.جي.بي له مشر اندروپوف سره ناست و، چې له کابل نه د کي. جي.بي نماينده د امين د وژلو او د عملياتو د بريااليتوب خبر ورکړ، اندروپوف احساساتي و او ويې ويل چې کارمل ژر پيدا او د بيانيې متن ورته جوړ کړئ!)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا ((له تاشکند راډیو نه د حفیظ الله امین د وژنې اعلان له یو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وینا په ترڅ کې د هغه له خوا د تاشکند د راډیو په څپو کې څو ځلې تکرار شو، چې وروسته یې خپلې غلطۍ ته پام شو، کابل راډیو یې قطع او خپله خپرونه یې د کابل راډیو په نامه کړله.

کله چې دی د امین له مرګ نه پوره ډاډه شو، نو د کې.جي.بي له مېلمستون نه له خپلو تښتېدلو ملګرو سره بېرته کابل ته راوستل شو او پر تخت کېنول شو.

برژنیف او روسي مشرانو د یو تلګرام په ترڅ کې ده ته د بریالیتوب مبارکي ورکړه.))

کله چې دی د کابل پر تخت کېنول شو، بیا نو ده په زغرده د شوروي اتحاد پر دوستۍ او اړیکو ویاړ کاوه، ان دا چې د یوه محفل په ترڅ کې یې د ګرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاګه کړل.

نوموړی د روسپالنې په مینه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم یې (واستوک) اېښی و او د شوروي اتحاد دوستي یې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي د ۶نېټې پېښه د انقلاب نوی بشپړتیایي پړاو باله، خو د دې پړاو په بري کې یې د شوروي له رول څخه په خپله پرده اوچته کړه. دی وایي: ((هر گاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد شوروي سوسیالستی نمیبود، انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان، بلکه در منطقه یک فاجعهء عظیم تاریخ رُخ میداد)). (کابل کالنی، ۱۵مخ، **۵۸-۵۹** کال ګڼه).

نو موږي د ګران هېواد د ویاړونو، پرتمونو او رزمونو د ماضي پاڼې نه وې لوستې او د هېواد ژوند او بقا یې په ((ستر شوروي اتحاد)) پورې تړله. په سلګونو ځله به یې په رسمي او خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې: ((که د شوروي اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نن به زموږ هېواد د امپریالیزم خولې ته لوېدلی وای)). (کابل کالنی **۵۸-۵۹** کال ګڼه، ۱۱۷مخ)

((در حالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از تجاوزات امپریالستی تهدید میکرد یکبار دیگر دوست بزرگ و ازموده مردم افغانستان، اتحاد شوروی درکنار ما قرار گرفت)). (کالنی، ۱۸۹مخ)

ده د خپل هېواد عظمت، غیرت او همت ته نه کتل، یوازې جغرافیایي حدود، د نفوسو د شمېر څرنګوالی او ځینو مادي وسایطو یې د ذهن سترګې وړپتې کړې وې، ځکه یې نو پخپلو خبرو کې خپل هېواد ډېر کوچنی او خپل دوست هېواد(!) یې ډېر لوی معرفي کاوه. ((کمک بلاعوض خلقهای شوروی به مردم افغانستان نمونهء برجسته است در مناسبات بین المللی که از روابط حسنه یک کشور بزرگ و کبیر با یک دولت کوچک...)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده زيات زيار ايسته چې د ژوند په ټولو چارو کې د شوروي اتحاد له تجربو او کړنو نه ګټه پورته کړي، که د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او که نه؟ دا نو بېله خبره ده، د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلابېلو ټولنو ژوند هماهنګ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه ګټه پورته کړي، نو ځکه به يې په زياتو غونډو کې د شوروي پر تجربو ټينګار کاوه. د ښځو يوې غونډې ته د خبرو په ترڅ کې د دې تجربو يادونه او د ځوانانو يوې غونډې ته د دې تجربو د يادونې ترڅنګ د شوروي ځوانانو د کمسمول له سازمان څخه مننه څرګندوي: ((بشريت مترقى تجارب ارزشمند در ارتباط با جنبش زنان اندوخته است، در زمينه بيش از همه تجربه تاريخى كشورهاى سوسياليستى و در درجه اول اتحاد شوروى ارزش والا و بزرگى دارد)).

((اجازه راکړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پيوستون په کار کې د زړه له کومې د ښو او لويو بريااليتوبونو هيله وکړم او يو ځل بيا د سوسياليستي هېوادونو او د نړۍ د نورو هېوادونو د ځوانانو د بين المللي سازمانونو په سر کې د شوروي اتحاد د لينني کمسمول سازمان مخکښو استازيو ته خپلې مننې څرګندې کړم)). (کالنۍ، ۲۱۲مخ). ده به تل د خپلو خبرو په ترڅ کې پر څو خبرو باندې ډېر ټينګار کاوه: ((د افغان شوروي دوستي)) او ((د انقلاب نوی پړاو)). ده په دې يادونو کې د افراط تر ورو ستۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریده ځان رسولای و. ((اگر مرحلهء نوین انقلاب صورت نمیگرفت، اکنون افغانستان در نقشهء سیاسی جهان وجود نمیداشت)). (کالنۍ، ۲۸۳مخ) ((دور نمای دوستی افغان و شوروي خلل ناپذیر وخدشهء ناپذیر است و از یک پیروزی به پیروزی دیگر موج به موج به طرف تکامل و استحکام خود پیش میرود)). (کالنۍ، ۳۱۲مخ)

دی د جدي تر ۷ نېټې وروسته شوروي ته د خپل سفر اهمیت داسې څرګندوي: ((د ثور انقلاب د نوي پړاو تر بریالیتوب وروسته په بین المللي لحاظ زموږ لپاره ستره سیاسي پېښه هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د ګوندي او دولتي لوړې رهبرۍ د هئیت سفر او په مسکو کې د افغانستان او شوروي اتحاد د خبرو بریالي سرته رسول وو، د دغو خبر اهمیت د اوسنۍ شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لوړ دی او ځینو برخو کې د دوه اړخیزو اړیکو له چوکاټ څخه هم لوړ ځي)). (کالنۍ، ۲۷۸مخ).

که په پورته عبارت کې د ((چوکاټ)) کلمې ته ځیر شو، نو ډېرې سپورې ماناوې ځنې راځي، په عادي ورځنۍ محاوره کې هم له (چوکاټه وتل) په منفي مانا کارول کېږي، خو ده د کلمو پرځای کارونې ته هم پام نه دی اړولای، هغه ((دوستي)) چې له چوکاټه ووځي، نو طبیعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي.

بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضاد نظرونه څرګند کړي، هغه د شورویانو د راتګ مساله وه، سره له دې چې موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته یادونه وکړه. ده ویلي: ((هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود نمیگشت)). (کالنۍ، **۱۵**مخ). خو بیا به یې هم کله کله دا د افغانستان- شوروي د **۱۹۷۸** کال د دسمبر د **۵** او د **۱۳۵۷** کال د قوس د **۱۴** نېټې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو ترمنځ شوی و، راغلي، کله به یې ویل چې د ملگرو ملتونو د منشور د (**۵۱**) مادې پر اساس راغلي، خو کله چې به د هېواد په دننه کې انتقادونه او فشارونه پرې تر حده زیات شول، نو بیا به یې ویل چې دا خو ((امین راوستي))، دا خبرې به ده هغه وخت کولې، چې نورنو د روسانو او پر خپل بري ورته شک پیدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو یې ځان د شوروي اتحاد یو وجود باله دا ویاړ(!) یې چاته نه ورکاوه او همدا به یې ویل: ((در این دوستی و در این روابط میتوانیم بگویم که هیچ قدرت درجهان اعم از ارتجاع سیاه، امپریالیزم جهانی، شوونیزم چین و دیگر نیروهای طاغوتی هر گز نمیتوانند کوچکترین خدشه وارد سازند)). (کالنۍ، **۴۳۳**مخ) ((زنده باد دوستی خلل ناپذیر جمهوری دموکراتیک افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گی ما !)). (کالنۍ **۴۵۲**مخ)

د اسوشیتد پرس خبریال له ده څخه پوښتنه وکړ: ((قسمی که جلالتمآب شما فرمودید و قبلاً گفتید که امین ایجنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپریـالیزم امریکـا بـود پـس او چـرا قشـون شـوروی را در افغانستان دعوت کرد؟)).

جواب: ((حفیظ الله امین ایجنت امپریالیزم امریکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود، بلکه این کمک به اراده و تصویب نزدیک به اتفاق آرای شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان صورت گرفته است)). (کالنی۳۲۵مخ)

دلته که له انقلابي شورى څخه مقصد د نورمحمد تره کی ((انقلابی شوری)) وي، نو د هغه پر ژوند خو روسان رانغلل، نو د هغه تر مرګه وروسته روسانو د هغه ترون عملي کاوه؟ او که د امین د وخت انقلابی شوری څخه یې مقصد وي، نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي. بله عجیبه خبره خو داده چې راغوښتي هغو دي(!) خو قدرت ته یې دی ورساوه!؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه

دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۷-۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د کب ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د(نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. دا لیکنه په کابل کې د همغه مهال د حالاتو تصویر کاږي.

په کابل کې د ژوند د سختوالي، تنګوالي او نورو کړاوونو په وجه خلک له ډېرو ستونزو سره مخ دي. دې ستونزو خلک ډول ډول کارو ته مجبور کړي دي، د چا کوکې پورته شوې، د چا فریادونه، چا چور وکړ، څوک چور شول، څوک مړه شول او چا د مړو په شتمنیو د ژوند د هوساینې چارې برابرې کړې. ژوند د افراط او تفریط له څپو سره یوځای شو، اوس نو په ښار کې هره ورځ یوه نه څو داسې رنګینې متضادې، خندوونکې او ژړوونکې پېښې پېښېږي، چې د انسان عواطف دردوي او خوځوي.

څو موده دمخه د کابل د موسی کلا یوه مسجد ته یو څوک د شپې ورننوتی و، د مسجد غالۍ او نور فرشونه یې وړي وو. سهار چې لمونځ کوونکي مسجد ته دننه شول، ګوري چې مسجد کې فرشونه نه شته، کله چې لږ رڼایي شوه او د مسجد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې ته يې پام شو، نو په يوه کاغذ کې په روښانه ډول ليکل شوي وو:

((زه ډېر مجبور وم، نو ځکه مې د مسجد سامان او فرشونه يوړل، هر کله چې زما مجبوريت رفع شو، نو مسجد ته به دا شيان بيا واخلم او رابه يې وړم. په احترام)).

د روان کال د مرغومي پر مياشت په کابل کې قحطي او قيمتي د يو شمېر کورنيو د ژوند د ورځينيو چارو د خړوبولو تنابونه دومره سست کړي وو، چې نور نو د ټينګولو نه وو، ان دا چې ځينې کورنۍ د خپلو ماشومانو په ساتنه پکو شوې دي.

د خيرخانې مېنې يوه جامع مسجد ته يو سړي خپل دوه تنه ماشومان راوستل او په مسجد کې پر ناستو لمونځ کوونکو يې غږ وکړ: ((هر څوک چې دا ماشومان ساتلای شي، د ټول عمر لپاره دې ځان سره بوځي)). دې ته ورته پېښې د کابل په نورو جوماتونو کې هم شوې دي.

په همدې ساړه ژمي کې نه يوازې په مسجدونو، بلکې په نورو عامه ټولنو او بازارونو کې هم د ماشومانو د سپارلو خبرې شوې دي. د روان کال د دلوې مياشتې په لومړيو ورځونو کې، د کابل د پښتني تجارتي بانک مخې ته، يو سړي خپل ماشومان ترلاسه نيولي وو او په زوره زوره يې چيغې وهلې: ((او خلکو راشئ! دا ماشومان ځان سره بوځئ! زه نور ددې توان نه لرم، چې دوی ته ډوډۍ ورکړم، په تن يې پټ او په نس يې ماړه کړم، دا مري، زه د دوی قتل په خپله غاړه نه شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستی، څوک چې ددې توان لري، دا دې بوځي! که نه نو دا خو مري، بیا به نو قتل د دوی پر غاړه وي، ما خو خپله غاړه خلاصه کړه، نوره مو خپله خوښه)).

د قحطۍ او قیمتۍ مرګ او درد تر څنګه یخنۍ هم پر ښار خپله خوله لګولې ده. د سون مواد په ډېره لوړه بیه خرڅېږي. په همدې وجه خلک مجبور دي، د سون له هغو موادو څخه هم ګټه پورته کړي، چې له ښارویو څخه لاسته راځي، د کابل ښار یو تن تحصیل کړی ښاري، ددې موادو د لاسته راوړلو داستان داسې بیان کړ: ((څو موده د مخه په دې لټه کې وم، چې د سون نسبتاً ارزانه مواد لاسته راوړم، چا راته پته راکړه، چې د ښار په څنډو کې له شپنو سره د ګډیو، مېښو او وریو پچې پیدا کېږي، تیارې یې په بوجیو کې اچولي او د بوجیو په توګه یې خرڅوي، سره له دې چې د سون دا مواد هم ارزانه نه وو او د چا خبره د کشمشو په بیه خرڅېدل، خو مجبوریت و، وامې خیستل، ټولې څلور بوجۍ شوې، ښار ته راروانې یوې لارۍ موټر کې مې دا بوجۍ واچولې او زه پرې له پاسه کېناستم، څو دقیقې لانه وې تېرې شوې، چې موټر ودرېد او یو ټوپکوال رادمخه شو، سر له واره یې پوښتنه وکړه، دا څه شی دي؟ او د چا دي؟ ما نو په ډېر جرئت وویل: دا خو د وریو پچې دي، کور ته یې وړم سېزو یې. نو ما ته رابرګ شو، هله راشه ددې محصول راکړه، ما ویل پچې! دې پچې د پچو مې محصول لیدلی نه دی، سړی ډېر په قهر شو او راته یې وویل: ډېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې مه کوه ژر شه هله د بوجۍ په سر زر افغانۍ راکړه، ما چې فریاد کاوه سړی راته نور هم بدو رګی کېده، نو په پای کې مجبور شوم څلور زره افغانۍ مې ورکړې او کور ته راغلم.))

په کابل ښار کې د نورو بدمرغیو ترڅنګ غلا، اختناق، وژنې او نورې ناروا چارې هم خپل شتون وخت پر وخت ثابتوي، څو موده دمخه یو وسله وال ګروپ د خیرخانې مېنې یو کور ته داخل شو، دوی غوښتل چې پر رڼا ورځ ددې کور یوه پېغله وتښتوي، سره له دې چې په دې کور کې پر دې وخت د کور مشر او کوم بل نارینه نه و، یو میل وسله، همدا پېغله او تقریباً یو دولس کلن کوچنی موجود وو، کوچنی او پېغله چې د وسله والو کسانو په نیت پوه شول، نو کوچني وسلې ته لاس کړ، ددې وسله والو کسانو قوماندان یې مړ او څو نور یې ټپیان کړل او پاتې نور وتښتېدل. دا ډول پېښې نه یوازې په کابل کې دي، بلکې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دې ته ورته پېښې هم ترسره شوې او تر سره کېږي.

د کابل ترڅنګ په ولایاتو کې هم د غلاوو، تالاوو او بدمرغیو بازار تود دی، د مثال په ډول:

د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ د (سیدکلا) نومي کلي کې د شپې د سپکې وسلې پرله پسې ډزې وشوې او بیا وروسته پته ولګېده چې: ((په نوموړي کلي کې یوه کور ته چې یو غړی یې ایران ته د مزدورۍ لپاره تللی و، څه پیسې رالېږلې وې، وایي چې غله له دې رازه خبر وو، نو د شپې درې تنه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلو سره دي کور ته ور واوښتل، د کور مېرمن پرې وېښه شوه، غله د پيسو غوښتنه کوله، دې غيرتي مور هغه له اوږدو وښتانو ونيوه، وسله يې ترې واخيسته او راچپه يې کړ، غله سمدلاسه خپل بل ملګري ته چغه کړه ! هله وله يې چې مړ يې کړم او نه مې خوشې کوي، هغه چې کله دزوکړ، نو خپل ملګرى يې په ښه وويشت، غله چغه کړه: زه دې وويشتم ښځه پاتې ده، ښځې لکه زمرۍ غوندې غل کلک له وښتو نيولى و او کشاوه يې، دې بل غله بيا ماشې ته ګوته وروړه، ماشينګنه يې ضربه کړه او د ښځې له زړه او ګوګله ګولۍ ووتې. ښځې خپل روح خداى(ج) ته وسپاره او په ابدي خوب ويده شوه. غلو د شهيدې له منګولو څخه د غله وښته خلاص کړل او خپل ټپي يې پر شا واچوه، پکول، څپلۍ او کلاشينکوف ورڅخه پاتې شول او خپله وتښتېدل، غلو لا خپل ملګرى تر يوه ځايه نه و رسولى چې ساه يې وخته، کله چې د لغمان چارواکي خبر شول، نو د غلو اقارب يې ونيول، د غله مړى ډېر ځنډ په لغمان ښار کې د عامو خلکو مخې ته پروت و او ټولو پرې لعنت وايه، د يوه کلي خلک هم حاضر نه شول چې په خپله هديره کې د هغه مړى پرېږدي. داسې اوازې هم وې چې د غله مړى بيا په پټه په يوه باغچه کې ښخ کړاى شوى و، خو کله چې خلک خبر شوي وو، د شپې څوک ور اوښتي و او قبر يې ورته لوڅ کړى و. د لغمان چارواکو هڅه کوله چې دده نور ملګري ونيسي او په عام محضر کې يې په سزا ورسوي، ځينې ګونګوسې وې، چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې غله یې نیولي دي، نن او سبا به ورته سزا ورکړ شي، چا وې چې تښتېدلي دي، خو تر اوسه پرېکونې خبره نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل بیا په وینو ولمبل

> دا لیکنه هم له پېښور څخه خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۲۵-۲۲ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ له ۲۵ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده.

نن یو ځل بیا سېزل شوي او لمبه شوي کابل د خپلو بچیانو (سلو) جنازو ته اوږه ورکړه. دا لومړی ځل نه دی چې له دې ښار نه دومره جنازې پورته کېږي، دا څلورم کال دی چې هره ورځ د دې ښار د سیاسي سوداګرو ترمنځ د سرونو سودا کېږي، هره ورځ پر دې ښار د مرګونو سېلۍ ګرځي او هره ورځ د غمونو یوه نوې ټکه راغورځېږي.

د کابل ښاریان هغه قربانیان دي، چې هم په جوړه کې زیان مومي او هم په جګړه کې. یو لیکوال د یوه ښاروي (پسه) له خولې لیکلي وو: ((زه نن ډېر خفه یم))، چا ورته وویل چې ولې؟ او په څه دومره پرېشانه یې؟. پسه په ځواب کې ورته وویل: ((خبر به یې چې نن زموږ د کلي د دوو لویو خانانو د پخلاینې ورځ ده. دا هغه خانان دي چې کلونه کلونه یو د بل وینو ته تږي ناست وو او یو د بل ډېر کسان یې وژلي دي. موږ ته پکې هم ډېر زیات زیان رارسېدلی و. خو نن نه پوهېږم د کوم مجبوریت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې سره پخلا شول او يو بل ته يې د دوستۍ لاسونه ورکړل، نو ته ولې د دوی پر دې دوستۍ خفه يې؟ پسه پر خپلو شونډو يوه مړاوې او مرګونۍ خندا تېره کړه، څنګه به خفه نه يم؛ ددې خانانو پخلاينه نن د ډېرو شاندارو مراسمو په ترڅ کې ترسره کېږي، هلته به يو خان بل ته د دوستۍ لاس ورکوي او يو بل به غېږ کې نيسي، کله چې دوی سره لاسونه ورکړل، نو د غه مهال ما د دوی په پښو کې حلالوي چې وينه تويه شي او نوره دښمني پای ته ورسېږي.))

کابل ښاريان چې د څه کم دوو لسيزو او په تېره بيا د تېرو څلورو کلونو د رنځورونکي ژوند درانه پېټي پر ملا کړوپ کړي دي. دا پېښنه په بېوسه نظر څارله، څو ورځې دمخه د خلکو په ذهنونو کې د کومې غميزې څرکونه لګېدل، زه هم ددې پېښې يو ليدونکی او شاهد يم. د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په يوه ټولګي کې پر تدريس بوخت وم، د درسي ساعت تر پای وروسته محصلينو وويل: چې موږ سبا نه راځو ! ما وې ولې؟: موږ ته کورنۍ اجازه نه راکوي ځکه چې د توغنديو د لګېدو احتمال حتمي دی. کله چې د چهارشنبې ورځ پوهنتون ته لاړم، نو پوهنتون له محصلينو تش و، ډېر لږ شمېر محصلين راغلي وو. زه له پوهنتونه ښار ته دعامه کتابتون پر لور رهي شوم. سره له دې چې د توغنديو د لګېدو امکان راته حتمي برېښېده، خو د يو ضروري راسپارل شوي څېړنيز کار لپاره مې هلته تګ ضرور وګاڼه. د سهار ۹ بجې وې، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورڅېرمه د بيهقي کتاب پلورلو غرفې ته چې ورسېدم، نو د دريو توغنديو لومړنی اواز مې ترغوږ شو، لږ تم شوم، بيا يې په نسبتاً لرې سيمو کې د لګېدو غږ راغی، بېرته راوګرځېدم، کله چې د پوهنتون تمځي ته راورسېدم، نو د نورو توغنديو د (ډم، ډم، ډم) غږ راغی، خلکو اخوا د ېخوا لکه د مرغيو د بچيانو په څېر منډې وهلې، داسې لکه پر چنچڼو او يا هم د سيسيو پر بچيو چې باښه پر ېوزي، ټول غلي غلي په دکانو او اخوا د ېخوا ځايونو کې ننوتل. هر څوک (انسان) چې د کابل د خلکو دا حال ووينې، نو له سترګو څه چې له ذهن او زړه نه به يې هم ورته وينې او اوښکې وڅاڅي.

يو سرويس موټر په ډېرې وارخطايی په همدې تمځي کې ودرېده، په موټر کې پورته شوم او د پوهنتون پر لور رهي شوم، په لاره کې د توپونو د نورو پرله پسې ډزو غږونه راتلل او د اجل نيولو تر روحه يې ځان رساوه. کله چې پوهنتون ته ورسېدم، نو نيم ساعت وروسته يو چا دا خبر راوړ، چې د پوهنتون په تمځي (پل باغ عمومي) کې د دوو ټکسي موټرو ترمنځ توغندی ولګېده او دواړه له سورلی ډکو ټکسيانو اور واخيست او ټول پکې ايره شول. يوه بجه شوه، له پوهنتون څخه د عمليې په موټر کې د کور (کارګرې قصبې) پر لور رهي شوم. کله چې موټر د خيرخانې مېنې پنځه سوه کورنی څلور لارې ته ورسېده، نو يو زيات شمېر نتلي، سپېره او رنګ الوتلي خلک موټر ته راوختل، يو سپين ږيري سمدلاسه په توبو او سپکو پيل وکړ، چا لا پوښتنه هم نه وه کړې، چې ده د ښار د مرګ ژوبلې داستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل کړ، سره له دې چې عمر یې خوړلی و، خو همدا یې ویل (من امروز تولد شدم امروز تولد شدم) زما ترشا څوکۍ کې یو بل رنګ الوتي ځوان هم دا فریاد کاوه، هغه د سرحدونو چارو وزارت کارکوونکی و، په بنده بنده ژبه یې وویل: په خپلو سترګو مې ولید چې زموږ د وزارت د یو مدیر سر د هغه له تنې غوڅ شو، هغه په مینوبوس موټر کې ناست و، چې د توغندي یوه ګرمه او سره پارچه یې پر ستوني ولګېده او سر یې ورته له تنې څخه جلا کړ. په موټر کې خلکو دې ناستو حاکمانو ته دومره بد ورد ویل چې په لیکلې بڼه یې قلم او کاغذ له دود سره سم نه شي زغملای.

کله چې له موټر نه کښته شوم، نو د وزیر اکبرخان له روغتون څخه یو تن راغی، وویل چې: نن یې دې روغتون ته زښت ډېر ټپیان او مړي راوړل، د چا لاس نه و، د چا پښه، څوک پر یو ځای لګېدلی، څوک پر بل ځای، د یوه پښه لاندې زنګېدله او په چیغو چیغو یې ژړل. ډاکټرانو یوه خوا او بله خوا منډې وهلې، ټپیان ډېر زیات وو، یو ډاکټر چې د دې ماشوم او نورو زیاتو ټپیانو حال ولید، نو پخپله پرې ضعف راغی او له نورو ناروغانو سره یې ده ته هم سیروم چالان کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت د انتقال مساله

دا لیکنه هم د وفا جریدې د پنځم کال په ۲۷-۲۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د زمري ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده.

څلور کاله کېږي چې په کابل کې د قدرت(!) د انتقال پر سر ټول هېواد له ستونزمن، دردمن او رنځوونکي حالت سره مخامخ شوی دی. جنګونه وشول، مرګونه وشول، جرګې وشوې، مرکې وشوې، دسیسې او معاملې وشوې، له جلال اباده تر اسلام اباده، له کابله تر پېښوره، او ان تر لوړې کعبې شریفې پورې عهدونه وشول، قسمونه وخوړل شول، سوګندونه یاد شول، پر قرآن لاسونه کېښودل شول، دا وشول او هغه وشول او... خو دا ټول یو په بل پسې په اوبو لاهو شول، د ملت هیلو، غوښتنو، اتلولیو او د ولس ټول پاتې مادي او معنوي شته د ایرو او خاورو پر څلو بدل کړای شول.

له ظاهري پلوه دا ټول زیانونه د قدرت پر سر پر پاتې کېدو، د کابل د چارواکو ټینګار او د دوی د راپرځوني لپاره د دوی د مخالفینو د هڅو په پایله کې رامنځته شوي دي. په اساسي مانا خو په افغانستان کې حکومتي ځوک د ۱۳۷۱ لمریز کال د ثور پر میاشت د یوې دسیسې په نتیجه کې چې خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارواکي يې هم ددې توطيې غړي وو، وپاشل شو او برخه برخه د جهادي تنظيمونو لاسته ورغی. د اوسنيو چارواکو برخه هم په دې وېش کې د ياد وړ وه او د دوی برخه په دې هم درنه شوه چې د دولت(!) نوم ورته ورکړ شو. دغه راز روسي چاپ افغاني بانکنوټونه چې نور (تنظيمي حکومتونه) ترې بې برخې وو، روسانو دا (نعمت)(!) پر دوی ولوراوه.

چارواکي په دې نظر وو، چې له قانوني او نا قانوني لارې به د خپلو لاس لرلو وسلو او بې پشتوانې نوټونو په زور خپل مخالفين ژر له منځه يوسي، بيا نو که هرډول اداره وي، د دوی مخالفين به نه وي او ((ولس به له يوه انجام شوي عمل سره مخ وي)) خو دا سې ونه شول، د مخالفينو د مخالفت په نتيجه کې که پخواني مخالفين کمزوري او له دوی سره يې يوځای سياسي حيثيت ختم شو، نو نوي او تازه دم مخالفين پيدا شول او ان تر دې پورې چې د چرې ځوکه يې د چارواکو تر غاړې ورنږدې شوه، همدې فشارونو چارواکي په اصطلاح استعفی کولو ته جبراً متمايل کړل، دغه او هغه نېټه، دغه ورځ او هغه ورځ به يې د خپلې استعفی نېټې وټاکلې، خو هغه ورځ چې به رانږدې شوه، بيا به يې پرې وفا ونه کړه. په حقيقت کې خو خبره دا ده چې چارواکي نه استعفی کوي او نه دې ته حاضر دي او نه هم د استعفی کولو پوره وس لري، اوس راځو دې ته چې ايا چارواکي به دا خوندونه او دا خزانې بل چاته پرېږدي؟؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویـل دورانـت امریکـایـي پـه قـول: ((اپلاتـون بـه ویـل چـې د وروسـتـه پـاتـې ټولنـو د اداري لپـاره اشـرافي او دکتـاتوري حکومتونه په کار دي)) لـه اشرافي اشخاصو څخه د اپلاتـون مقصد دا و، چې د دوی زیاتې غریزې مخکې تر مخکې مرفوع شـوې وي او دکتـاتوري یـې د یـوې وسیلې پـه توګـه د دې ډول ټولنـو لپـاره ځکـه غـوره ګڼلـه، چـې وروسـتـه پـاتـې ټـولنې لـه دکتاتورۍ پرته نه شي کنټرولېدی او زیاتـه دموکراسي کېـدی شي هغو ته په انارشي بدله شي.

کله چې موږ د ځینو چارواکو فردي شخصیت ته ګورو، نو پـه هغه کې د یـو سیاسي شخصـیت ډېرې نیمګړتیـاوې ترسترګو کېږي: یو دا چې دی لـه فکري او روحي پلوه دې حد تـه نه دی رسېدلای، چې څوکۍ دې تر خپل شخصیت ټیټـه وګڼي. اوس هم پر خپل شخصیت هر ډول داغونو ایښودلو تـه تیار دی، خو مقصد چې دی پر دې کرسۍ پاتې شي، ځکـه چې دا چـارواکي د ټـولنې لـه یـو ډېـر ټیـټ قشـر څخـه دي. نو هغـه څـوک چـې د اقتصادي محرومیت دغسې ټکلې غریزه ولري ایـا دا خزانـې چې اوس دی پرې ناست دی، ملت ته پرېږدي؟ د کابل ښار خو لا څه چې یوازې دوه سپین تعمیرونـه او دا ډول د پیسو خزانـې ورسره وې. هېڅکله بـه یـې چاتـه پـرې نږدي، نوم بدوالی او د شخصیت کوم سپکاوی چې د هغو د کړنو پـه نتیجه کې هغـوی ته په برخه شوی، هغه باندې خو اوس د چا خبره سر هم نه ګـروي ((اوبه چې په سر واوښتې څه یـوه نیزه څه لس...)) لـه دې پرتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شیز چې د چارواکو په فکر او شخصیت کې په عملي، ذهني او ضمني ډول لیدل کېږي او زموږ د ولس د ګټو خلاف او د کرکې وړ دی، هغه د هېواد د اکثریت قوم پر وړاندې د کینې او تعصب درلودل دي.

کوم کسان چې د ځینو چارواکو پر شاوخوا راټول دي، هغوی ټول خپله ګټه او ژوند په همدې جګړه کې ویني، ځکه چې اوس نه کوم قانون شته، نه کوم پارلمان، نه کومه پوښتنه او نه کومه ارزونه (ارزیابي). یو چارواکي په (د افغانستان بانک) کې یو ځانګړی حساب (۹۰۰۰) باب پرانیستی او دا د ده داسې باب دی، چې د پیسو د لګښت وجه یې څرګنده نه ده. داسې میاشت هم راغلې، چې یوازې له دې باب څخه یې له لس زره ملیونو نه نیولې تر پنځه لس زره ملیونه افغانیو پورې پیسې بېلابېلو اشخاصو ته ورکړي دي، نور حسابونه د پیسو خو لا څه کوې، هلته بل چارواکي ځانته بله پاچاهي جوړه کړې ده. د پیسو اصلي ټولواک هغه دی. پیسې له مسکو نه د باګرام هوايي ډګر ته راځي، څه چې یې زړه وي هغه هلته ستنوي او څه چې په کابل کې پکارېږي، هغه هلته لېږي. له دې پرته ځینې نور هم د پیسو د وېش صلاحیت لري. نو اوس که څېر شو په هېڅ یو ملک کې هېڅوک د پیسو د داسې وېش صلاحیت نه لري، نو ایا چارواکي له دې خزانو څخه څنګه پورته شي؟

هسې د خبرو او مذاکرو له لارې د خبرو سیاسي حل یو انساني اصل دی او اکثره اشخاص هم ظاهراً په اخبارونو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکو او خبرو کې د تفاهم او خبرو اترو له لارې د قضيې حل غواړي، ان چارواکي هم د سولې له لارې د خبرو فيصله کولو ويناوې کوي، خو په زړه کې خبره بله ده.

ځينې چارواکي او هم نور اشخاص په خپلو زړونو کې ښه پوهېږي، چې دا اشخاص هېڅکله له خپل دې او سني حالت نه لاس نه اخلي، خو بيا هم په متحد المال ډول او د سياسي نزاکتونو (!) لپاره جګړه مار هم د سولې خبرې کوي او سوله دوست هم. که واقعيت او حقيقت ته پام وکړو، له سياسي نزاکتونو څخه سياسي واقعيتونو ته مخ راواړوو، نو وبه وايو چې له دغو لارو چارواکي سقوط نه شي کولای ؟ له هرې ممکنې لارې د بې پشتوانې روسي چاپ افغاني بانکنوټونو بندول او يا له هغو څخه د ځينو چارواکو د لاسونو لنډول ددې ادارې د سقوط عوامل کېدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغمل شوی ولس

دا لیکنه د وفا جریدې د پنځم کال په ۳۵-۳۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د تلې له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

څه کم پنځه کاله کېږي، چې د کابل پر ښار باندې د بېلابېلو جګړه مارو ډلو او تنظیمونو بېلابېله او پړاو په پړاو تنظیم واکي تېره شوې او تېرېږي. په دې موده کې په ښار کې تقریباً ټوله ملي شتمني او د ښار د خلکو اکثره شخصي شتمني د جګړه مارو ډلو له خوا چور شوې او یا له منځه وړل شوې ده.

په کابل ښار کې اکثره جګړې ((د کابل د دفاع))(!) په نامه ترسره شوې. هرې ډلې باندې به چې د بلې ډلې له خوا توغندي وویشتل شول، نو هغوی به دا بله غاړه ملامته کړه، چې پر کابل یې توغندي ویشتلي. که څه هم د دوی د ((دښار د دفاع))(!) توغندي هم پر همدې کابل لګېدلي، خو دې غاړې به د ښار بله غاړه او سیمه چې دمقابل لوري په لاس کې وه، د کابل څه چې بېخي د افغانستان برخه نه ګڼله. د ساري په توګه د ۱۳۷۱ کال د ثور میاشتې پر ۴ یا ۵ ورځ د کابل له واکوالو څخه دوه تنه یو بل ته د مخابروي خبرو اترو په ترڅ کې اخطار ورکوي چې کابل ښار ته خپلې لښکرې را ونه لېږي که نه دی به د کابل له ښار او خلکو څخه ((دفاع))(!) وکړي. همدارنګه یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل حزب د خپل ځان دفاع، د کابل د غرب د خلکو دفاع ګڼله او همدا رنګه نورو بېلابېلو تنظیمونو ترخپل لاس لاندې سیمې د خلکو د سر و مال د ساتنې او دفاع په نامه تر خپل واک لاندې ساتلې، خو حقیقت دادی چې ددې ډلو د موجودیت او ((دفاع))(!) په وجه د کابل هره برخه ویجاړه او هر ډول شتمنۍ چور او وسېزل شوې. د خلکو سر و مال، عفت او عزت ته درانه زیانونه واوښتل. عجیبه خبره خو دا وه چې د خلکو کورونو د دفاع په نامه د هغو کورونه چور، د سر او مال د ساتنې په نامه د هغو سرونه غوځ او مالونه چور او عفت یې لوټ شو، خو د دفاع(!) هېڅ ډول پته ونه لګېده، خو که فرض کړو دا ((دفاع))(!) هېڅ نه وای، نو د کابل خلکو ته به څه زیان اوښتی وای؟ څرګنده خبره ده چې نه به څلویښت زره ښاریان مړه شوي وای، نه به یو ملیون وګړي مهاجر شوي وای، نه به تقریباً اتیا زره کورونه او دوه زره لویې او وړې فابریکې او دستګاوې له منځه وړل شوې وای. عجیبه خبره خو دا وه چې د کابل ښاریانو څخه دا حق هم اخیستل شوی و، چې دوی په ډاګه ویلې وای چې ستاسو له ((دفاع)) نه مننه، خو مونږ پرېږدئ چې په همدې بېدفاعۍ کې ژوند وکړو. کله کله خو داسې هم پېښ شوي، یوازې هغه سیمې چې د چاروا کو تر ولکې لاندې وې، د کابل د ښار په نامه یادېدلې. مثلاً که د تنظیمونو له خوا به د ښار پر منځنۍ او یا شمالي برخه توغندي وورول شول، نو د کابل له راډیو څخه نیولې بیا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو بهرنیو راډیوګانو پورې تړلو به پر کابل د توغندیو خبر خپور کړ، خو کله چې به د کابل چاروا کو د کابل پر دریمې کارتې، جمال مېنې، سید نورمحمد شاه مېنې، رحمان مېنې، شاه شهید او ان پر زرو مکروریانو توغندي او د الوتکو بمونه وورول، نو بیا به په هغه تېر څرنګوالي سره دا خبر نه خپرېده. د کابل هغه برخه چې د چاروا کو ترلاس لاندې وه، د هغو ویاند به ویلې چې: ((د کابل دفاع))(!) زموږ حق دی. هغوی کابل همغه سیمه ګڼله چې د دوی تر واک لاندې وه. دوی د کابل د جنوب، جنوب ختیز او جنوب لویدیز ورانول د کابل دفاع ګڼله.

چارواکو یو ځل بیا د کابل ښار او د هغه ولس، د خپلې ساتنې او ځان پټونې وسیله وګرځوله. دوی د ښار د ګڼ مېشتو سیمو په منځ کې درندې او وژونکې وسلې ایښې او هره شېبه د مخالفینو پر مورچلو ګولۍ ورول. کله چې هغوی هم د دوی په شان عمل ترسره کړي، نو دوی یو ځل بیا چیغې پورته کړې چې دا دی ښار یې وویشته او ولس یې تباه کړ، خو خپله یې چې د کابل ولس د یرغمل په څېر د خپلو توپونو او ټانکونو مخ ته ودرولی او تر شا یې پر خپل رقیب ډزې کوي. هغه خپل حق ګڼي. اوس د کابل ښار شاوخوا پرتې سیمې په ځانګړې ډول هغه سیمې چې هغه د مخالفینو لاس کې دي، هغه د دوی په نظر د افغانستان خاوره نه ګڼل کېږي او نه هلته افغانان اوسېږي، د هغو سیمو ورانول او ویشتل دوی ته هېڅ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس یو ځل بیا د کابل ښار او د هغو د اوسېدونکو کورونه د مورچلونو حیثیت لري، چې له دې ځایه د دې ښار چاروا کي پر خپل دښمن ډزې کوي، خو هغوی پر دې ځای د ډزو کولو له کبله ګناهکار دي. د کابل ښاریانو ته یو ځل بیا دا سوال پیدا کېږي، چې د دې ((دفاع))(!) ازرښت به څه وي، چې زموږ د کورونو له بامونو مو مورچې جوړې کړي او موږ ټول دې د خپل توپ مخې ته د یرغملیانو په شان ودرولي یو او ځان دې زموږ ترشا پټ کړی دی؟ مهرباني وکړه یا وړاندې لاړ شه او یا شاته لاړ شه! موږ له دې ((دفاع))(!) څخه په نه دفاع خوښ یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني، غني دی

> دا ليکنه له کابله خپرېدونکې (هنداره) جريدې د **۱۳۷۵**ل کال د غويي پر **۱۲**مه په خپله اتمه گڼه کې خپره کړې ده.

کله چې د پښتون ملت د ستړي ژوند د تاريخ پاڼې را اړوو، نو وينو چې دې کړېدلي، درد بېدلي، سوزېدلي، خو وياړمن ملت د څومره غميزو توپانونه زغملي او زغمي يې. څومره چې د طبيعت ناخوالې او کړاوونه زيات شوي، همغومره لوی څښتن تعالی دې ملت ته د تورې او قلم داسې ډالۍ ببښلي، چې د هر يرغل او هر توپان پر وړاندې يې خپله شمله هسکه ساتلې ده.

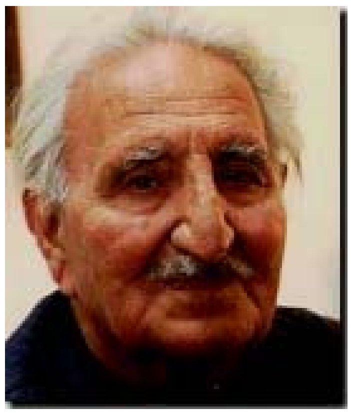

که يو وخت د امير پولاد سوري زوی؛ امير کروړ جهان پهلوان په يوه تن له سلو جنگاورانو سره جنگېده او د غور پر غرونو به ((زه يم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نشته- پر هند و سند و پر تخار و پر کابل نشته- بل پر زابل نشته- له ما اتل نشته)) پر تمينه سندره زمزمه کېده، غرج و باميان، تخار و

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرات د ده د تورې د ځلا، پوهې او لوريښې تر سيورې لاندې ژوند تېراوه او ان تر ((رومه)) پېژندوی و، نو بل وخت خو بيا سلطان شهاب الدين غوري او شېرشاه سوري د پښتنو د عظمت او پرتم بيرغ د نړۍ د ((سرو زرو مرغۍ)) او ((خم)) (هندوستان) په زړه کې ورپاوه.

که يو مهال (هوتک بابا) پښتانه زلمي د مغولو د يرغل پر وړاندې د خپل هېواد د پت ساتلو لپاره ننګ ته رابولي:

((پر سور غر بل راته نن اور دی- وګړيه جوړ راته پيغـــــــــــــــــــور دی
پر کلي کور باندې مغول راغی- هم پر غزني هم پر کابـــــــــــــــــــل راغـــــــــــــــــی
آه د مرغـــې غښـــتليو راســئ – پــر ننـــګ ولاړ د پښـــــــــــــتونخوا ســـــــــــــئ
تـورې تېرې غشـي تـر مـلا سئ – پـر کلـي کـور بانـدې مغـــــــــــــول راغـــــــــــــــی))

نو بل وخت خو بيا (روښان پير) هم د پرديو پر وړاندې د خپلې پوهې، همت او غيرت رپی اوچت کړی دی.

که يو وخت (ايمل خان) او (دريا خان) له مغولو سره په تاترو کې ډغرې وهلې او خان علين مکان (لوی خان خوشال خان خټک) د لويې پښتونخوا په غرونو کې د خپلواکۍ د باز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهین وزرې خورولې او په همدې هیله له یوه ځولۍ ارمانونو او هیلو سره د داسې غره په لمن کې ځان له ابدیت سره یوځای کوي، چې د مغولو د سورو د اسونو ګرد، دده پر قبر پرېنوزي، نو بل وخت یو بل لوی پښتون (میرویس نیکه)(رح) د پښتنو د برم شمله اوچتوي، د ګورګیانو د وحشت برجونه نړوي، تر اصفهانه د پښتنو د واک عظمت خوروي او بیا پخپله (شاه حسین صفوي) خپل تاج له افغان فاتح (شاه محمود هوتک) سره غوره بولي.

که یو وخت نادر افشار د پښتون اتل سیدال خان ناصر سترګو ته چې د نور او غیرت سپرغۍ ورڅخه باد بدلې مخامخ کتلی نه شول او دواړه غبرګې سترګې یې د دوو په اور سرو دوکانو پواسطه ورڅخه را ایستلې، نو بل وخت غیرتي او لوی احمد شاه بابا تر ډهلي پورې د خپل پت او ابرو (پاني پت) جنګ ورساوه او د ایران د نیولو لپاره به خو په ((ډول په نغاره)) او خوشالۍ سره روان و.

خان عبدالغني خان د دغه ویاړمن او باتور ولس یو جنګیالی او فرهنګیالی استازی دی. غني په یوه داسې کورنۍ کې سترګې پرانیستي، چې د خپل ولس د ازادۍ لپاره یې شپه او ورځ پر ځان یوه کړې وه. غني له خپل بډایه شاعرانه فطرت سره په همدې ګرم سیاسي چاپېریال کې ځوان شو، شاعر شو، مصور شو، جنګیالی شو، فلسفي شو، ((لېونی)) شو او د ژوند د ډول ډول ناخوالو جامونه یې پر سر واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنـي لا كـوچنى و ، چـې لـه شـعري مرغلـرو ډک تخيـل او شاعرانه فطرت يې زړګى وتخناوه ، پـر ښـکلا يـې مـين کـړ ، پـر ګلونو يې مـين کړ ، لـه مينې سره يې مينـه وکـړه ، خپـل روح او روان يې د مينې د زمـزم پـه اوبـو ووينځـه او د جـام تـر سيوري لاندې يې د قام د ارمانونو سندرې وويلې:

((زهـــر يـــې ځکـــل حـــرام حـــرام ورتـــه کتـــل
بـــې مينـــې ژونـــدون دی، لکـــه بـــې سُـــر ســـتار))

غني د خپلې مينې لپاره د ښکېلاک پـه (پنجـره) کـې ډېرې چغې ووهلې، د زړه له وينو يې ((پلوشې)) جوړې کړې او خپله ورته (پانوس) (پانوس) شو.

کله چې د غني فردي، کورني او ادبي ژوند ته پام را اړوو ، نو په لومړي ګام کې خو د سړي پـه سـترګو کـې دا تصـوير تېروېـر کېږي، چې غنـي ګنـې پـه يـوه مجللـه- ورانګينـه کـورنۍ کـې زېږېدلی، له دردونو ، غمونو ، کړاوونـو او د زمـانې لـه ربړونـو څخه ګوښې پاتې شوی دی. د غني انځور ورته پـه يـو داسـې بڼه تداعي کېږي، چې يو ښـکلی اشـرافي شـخص د سـرو ګلونـو پـه مـنځ کـې د ورېښـمين تخـت لـه پاسـه قلـم پـه لاس د شـعر نـاوې جوړوي، په ځنګ کـې يـې صـراحي او جام ايښـي او غنـي يـوازې د شاعرانه تخيل په دريابونو کې ډوب دی، هو د غني په ښـکلا او ښايست کې خو هېڅ شک نه شته: ((ډېر ښـکلی و او د مـور و پلار ډېر نازولی و. پر غاړه به يې د سرو زرو درنه اوربېـ وه او پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښي غوږ به يې د سرو زرو والۍ وه، پر سر به يې تيله داره د پونډونو ډکه ټوپۍ او پـه ټوپۍ کې به يې يوه زرينه جوغه ټومبلې وه، چې د جوغې نه چاپېر به دوه درې د نظر ماتي تاويزونه تاو شوي وو.)) هو غني ښکلی و، د هغه پـه ښکلا د ډهلي، پاريس او لندن ښاپېريو زړونه بايلولي وو.

هغـه لـه کوچنيـوالي ډېـر ښـکلی و، خـو د غنـي د ټکلـي، سوزېدلي او غمځپلي زړه او روح څخه هغه وخت ثوک ښه خبرېدی شي، چې په ورځو ورځو او شپو د غني د تخيل، اند او فکر په لوړو او ژورو کې د يانه(سفر) تکل وکړي.

غني غني دی، هغه د پښتو ادب يو داسې ناسپړلې خزانه ده، چې سپړل يې لا ډېر وخت غواړي او ژور فکر. کله چې د غني پـه نړۍ کې سفر کوو، نو لومړی غواړو د هغه زړه ته ننوزو او وګورو چې د غني د سرو ټپونو په دې کان کې څومره سکروټې او اورونه پراته دي:

د غني زړه چې د مينې له ګلونو ډک دی، تر هر څه دمخه خپل زړه د لوی خدای(ج) کور ګڼي، هغه د خپل زړه پـه هنداره کې د لوی خدای(ج) د قدرت وړانګې ويني او دا هغه څه دي چې ده په بل ځای او مکان کې لاسته نه دي راوړي.

په جومات کې مې ونه موند - پـه مکـه کې رانـه ورک شـو
خدای مې زړه کې راپيدا شو – چې مې مخ د يار کړ ښکل
دا هغه فکر او اند دی چې پر خدای پالنې ډېر ګروهمن(عقيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من) پوهان په دې نظر دي او (زړه) د مينې د پالنې او روزنې ځای او ساتنځای ګڼي.

غني د يو خوځند، حساس او دراک انسان په توګه د ژوند د ډېرو رمزونو راز ته متوجه دی، دی ژوند له غم او خوشالو، ګډ او له خندا ځخه يو رغېدلی ځيز بولي.

د لرغوني يونان د اتيکا دورې يو نامتو ډرامه ليکونکی (اشايلوس) وايي: ((په ژوند کې بايد په هر غم پسې يوه ښادي او په هرې ښادۍ پسې يو غم راشي، چې د ژوند پاڼې مانيزې او رنګارنګ کړي.))

غني وايي:

چې په ژوند کې سختي نه وي – لکه بې مالګې طعام
چې په خوله کې خندا نه وي – لکه ډک د خاورو جام
ژوند نه ختم نه ماڼۍ وي – نه ډېرۍ د سرو لالونو
نه ياران نه معشوقې وي – نه باغونه د ګلونو
ژوند خو تله دي يو په مخه – غورځېدل او پاځېدل دي
ټکې سوز او ټکې ساز – څه خندل دي څه ژړل دي.

قومپالنه او پښتونپالنه د غني د ژوند او شاعرۍ يو بل اړخ دی، د هغه د ځوانۍ په ژوند چې کله د پسرلنيو بارانونو ورېدل پيل شول، نو له دې سره جوخت يې کورنۍ د خپلواکۍ د ګټلو او د ښکېلاکګرو له جغ نه د خپل اندو ژوند د ازادولو لپاره سياسي مبارزه هم ښه په ګرمۍ سره روانه کړې وه. غني د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ځوانۍ شېبې هم له همدې ایډیا څخه لوګی کړې ((د زلمي پښتون)) په نوم یې یو تحریک جوړ کړ، چې شاوخوا اتیا زره ځوانانو په کې ګډون درلود.

لکه څنګه چې د غني شعري سکښت او د ده د کلام له روانې او روحي مانا څخه ښکاري، غني د ګرمې وینې او ګرم احساس څښتن او رواني جوړښت یې د عامو پښتنو له جګړه ییز سایکلوژیک جوړښت پوره سمون درلود، نو د (عدم تشدد) د لارې په انډول یې د تورې په زور د دښمن ماتې غوره ګڼله، نو له دې کبله د ده د اورنې پښتنې احساس، او د زړونو د پاچا (باچاخان) د عاطفې او احساس د تګلارو ترمنځ ټکر منځته راغی. غني خان د خپل پلرنې احساس او مینې تر سیورې لاندې خپله توره په ناهیلې زړه کېښوده او د شعر د نړۍ روحي ډاډ ځې ته یې پناه یوړه.

وایې پر هر چا چې غم زیات شي، نو درېو شیانو ته به مخه کوي: یا به شرابي کېږي، یا به لېونی کېږي او یا به شاعرۍ ته پناه وروړي.

نور غني هغه غني نه و، چې چا په پاریس، لندن او امریکا کې لیدلی و او نه هغه غني و، چې په ځوانه ځوانۍ کې د هند پارلمان ورته په یوه پښه ولاړ و. غني د قام د غمونو د هېرولو لپاره لکه خیام د جام سیورې ته پناه وروړې وه، اوس نو یوازې غني و او جام، د تخیل په وړمو پوښلې شاعرانه نړۍ او د خپل قام او ولس غمونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه شکر چې پیدا دې له دې قام کړم
د پښتون د نر وجود دې یو اندام کړم
چې خړ مخی وروړ پښتون سینې له د رشي
درنه هیر به ټول ښایست د بحرو بر شي

په والله چې له جنته شم راستون
که کنځل په کې وانه ورم د پښتون.

لکه څنګه چې ښکاره ده، شاعر د عاطفې او احساس بچی دی، غني هم په خپل فردي ژوند کې د پلرنۍ- مورنۍ، مینې او عاطفې په سمندر کې ډوب و، د باچاخان عاطفي نړۍ، د غني د روح او روان ټول مزي داسې سره تړلي وو، چې د هغه ګرمه وینه او یاغي احساس یې مهار کړي وو. هغه د خپلې پلرنۍ مینې په څپو کې ډوب وو:

بابا ته:

ستا خطونه ټول زما سرته پراته دي
زه یې لولم هره شپه دوبار دوبار
کله خاندم کله ژاړم لیونی یم
ای زما په بند کې پروت غریبه پلاره!
نه، ته نه یې غریب ته ډېر لوی او چت یې
مصیبت دی ستا عزت ته عزت داره
خدای به رحم وپه تا باندې لر کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـــل ښــه زوی بــه یــې و کتلــی ســتا د پــاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ما کې نه شته
ســتا نیکــۍ زمــا بــدۍ دواړه بــې شــماره
تــه ســالار یــې د کــاروان پــه نېغــه لار ځــې
زه کــوږ ځغلــم لکــه اوښــه بــې مهــاره
ســتا د زړه فــوارې ډکــې دي د مینــې
زمــا زړه دی وچ کــوهي نــه لــري داره
وهــي منــډې تــا پســې خــو تــه هــم لــرې
ویــنم ســتا ایلــه ایلــه د پښــو غبــاره
پــروا نــه شــته کــه پــه منــډو منــډو مــړ شــم
فقــط ســتا او د خپــل قــوم د نــوم د پــاره.

غني لکه څنګه چې دی د پلار په عاطفي مینه کې ډوب دی همدارنګه د مور د غم هغه تپ چې ده د خپل عمر په **5** کلنۍ کې لیدلی و، د ژوند ترپایه ورسره ملګری و.

ګر چې خاورو کې دی پټ وجود ستا مورې
مــا تــه یــادې هغه شان ستا سترګې تورې
مــورې ! ســتا لاســونه ما نــه نه دي هېر
چــې تکلــیف کــې بــه زمــا نــه و چــا پــېر.

غني د یو مصور او انځورګر په توګه دا ځواک درلود، چې د یو ټاکلي تخیل د زخمونو فوارې انځور کړي، د خوب شېبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینبه راواړوي او هغه څه چې په خولې نه شي ویل کېدی، د خوب په جامه کې د کاغذ پر مخ ترسیم کړي.

غني د (فریدون د مورخط) تر سرلیک لاندې په یو ښکلي شعر کې د خپلې مېرمنې د ښځینه احساس هغه نا ویلې او نا سپړلې عاطفي غوټې په شاعرانه ډول سپړلي چې تر او سه لا په پښتني ټولنه کې د ښځې د اندروني احساس او درد بیان، یا د ښځو د نالوستوب، کملوستیٔ او نا بشپړ کلام له کبله او یا هم د حیا او شرم د اور تر کړیو لاندې، همغسې په خپل زړه کې ساتل کېږي.

غني دا درد او د زړه خواله د خوب په بڼه انځور کړي او د یوې پښتني مېرمنې د زړه د دردونو پوره عکاسي یې کړې ده:

هغه وایي: ((دا زما د واده په دولسم کال په ۱۵ تاریخ د جون د میاشتې ۱۹۵۱ زما صرف یو او یوازنی زوی فریدون ((رستم جنګ)) پیدا شو. د هغه مور د پېښور په هسپتال کې وه او زه لرې په هزاره کې ناجوړ پروت وم. هر وخت به چې د کوټې د دروازې په مخکې یو تور بدرنګه ټوپک او سنګین په لاس پولیس ولاړ وو. ټول جهان تور او تاریک وو، د وجود د ناجوړتیا سره مې روح هم د مایوسیٔ اخري مقام ته رسېدلی و چې ناګهانه خبر راغی چې زوی دې وشو. ما وی ښه ده غني روک خو یې میرات خو نه یې.

ددغې ورځې د درد او د خوشالیٔ بیان زه نه شم کولای، خو درد او خوشالیٔ دواړه انسان ډېر ستومانه کوي او چې اخر مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې د هوش دنيا ته پټې کړې، نو څه وينم چې د فريدون مور راغله او ماته يې يو خط په لاس کې کېښود.
دا هغه خط دی:

ما د دوو لېو خاورې تا له ژوند او جهان جوړ که
خپلې مينې دا سې يورږم بل مې تاله جانان جوړ که
دا چې زه د وفا ډکه د جنون جهان له لاړم
دا مې لال هغلته ومونت د همه لالونو ښکلی
دا زما د غرور نخښه د هغو ګيلو جواب دی
چې به تا په ماښامي کې ماته کولې غلې غلې
دا ثبوت زما د مينې د ايمان او د وفا دی
دا زما روح چې روښان شو، دده سترګې يې کړې بلې
دا تصوير زما د ژوند دی څه خندا ده څه ژړا ده
د شهباز و وزر شخ دی پوست سرونه د بلبلې
دا ثبوت د شاه د مينې، دا ازادي ده د غلام
دا انعام د ټولو ښکلی د هماو رنګينې جام
دا تعبير ستا د خوبونو او زما د مخ ارمان دی
ما جوړ کړی د خپل ځانه ښکلی عکس ستا د ځان دی
په صحرا مې وو خور کړی سور څادر د ګلستان دی
هره ساه کې مې ليکلی نوم د مينې د جانان دی
دا چې زه ستا د خوبونو د جنون تالاش کې لاړم
ستا خانۍ له مې جوړ کړی ستا نه ښه غوندې يو خان دی
دا چې ما ستا وزرونو کې ارمان د عقاب وليد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عقاب مې ستا نه جوړ کړ، هم عقاب هم يې ارمان دی.

غني لکه هر شاعر پر حسن مين دی او دی په دې لاره کې دومره بې پروا دی چې هر څه په ډاګه وايي. شاعران ټول حسن پرست دي، يو شاعر وايي:

يار مې د سپين ستوري په څېر خوښېږي
لاس مې سپوږمۍ ځنې چاپېر خوښېږي
شاعر سړی يمه رښتيا به وايم
دا ښکلي نه دي، دا مې ډېر خوښېږي.
(کاروان)

غني هم د خدای(ج) له درباره د خپل جانان د ټيک لپاره د سپوږمۍ يو ځاځکی غواړي، هغه د نور څه ورېږی نه دی، هغه له مينې جوړ او پر حسن مين دی.

يو د سپوږمۍ ځاځکی درنه ټيک له د يار غواړمه
زه يم د خوبونو د لالونو ګدا نه يمه.

غني، مينه د (ادم) جوهر او حسن د ژوند رنګ بولي او لکه استاد الفت چې مينه د انساني ژوند د کړاوونو د خلاصون اساسي لاره ګڼي، هغه د مينې او مينتوب په باب په خپل يو نثر کې ليکي: سکندر له ډېر لوی لښکر سره د يوه ښار د نيولو هڅه وکړه، د ښار خلکو سخت مقاومت وکړ، سکندر ډېر په غوسه و او داسې معلومېده چې د ښار تر نيولو وروسته به د ښار ټول خلک له تېغه تېر کړي، کله چې ښار ته دننه شو په يوې ښکلې پېغلې يې سترګې ولګېدې، هغه زړه بايلود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې جنګ په زړه کېږي، نو هغه زړه بايلولی و. سکندر ددې پېغلې د مينې او ښکلا په وجه د ټول ښار وګړي وبښل.

غني هم په مينه کې ډوب او پر ښکلا مين، مينه وړی شاعر دی، هغه ښکلا يو سمندر، سپوږمۍ او زهرا بولي او مينه د ادميت جوهر او بې زواله حقيقت.

او تپوس د حسن مه کړه – سمندر شي څوک تللی څوک سپوږمۍ شي رانيولی – څوک زهرا شي ښکلولی.

دی وايي:

((حسن حسن لټومه – که په غرو يي که په سمه
زه په مينه مينه پايم – بې د مينې مرمه مرمه))

✵✵✵

ستوري ته اسمان کې يوه ورځ ووې هلال
خدای ادم له مينه ورکړه مونږ له تش جمال
زه به په خندا ورکړم دا خپل ښايست کمال
ما له که يو څاڅکی مينه راکړي څوک په سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګیال یو شاعرانه شخصیت

دا لیکنه ما د اسحق ننګیال د زوکړې د څلوېښتمې کلیزې په ویاړ کړې وه او په هغه علمي غونډه کې هم اورول شوې وه، چې پر ۱۳۷۵ل کال د ننګیال د څلوېښتمې کلیزې په ویاړ د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې د هغې ټولنې په مقر کې جوړه شوې وه. دا لیکنه هغه مهال له کابله خپرېدونکې هنداره جریدې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ پر ۲۸مه په خپله یوولسمه ګڼه کې هم خپره کړې ده. ددې لیکنې د لیکلو پرمهال مې له ننګیال صیب سره ټوکې کولې، ما ویل کلیزې ملیزې دې مه نیسه چې بیا د مرګي درته پام کېږي، اوس خو یې هېر یې چې څو کلن یې؟ کله چې یې درته پام شو بیا دې نه پرېږدي، هغه له خندا شین شو، پیرجانه چې همدا اوس یې راته نه نیسئ (کلیزه) نو بیا چې مړ شوم بیا نو څه کوم؟ بیا یې نو...
کال لا وتی نه و چې له مرګ څخه زموږ د دواړو وېره پر ترخه واقعیت بدله شوه، دا دی اوس چې مرحوم ننګیال پر ابدي نړۍ دی، زه دا لیکنه یو ځل بیا چاپوم او د مرحوم ننګیال اروا ته د دعا لاسونه پورته کوم.

وایي چې د یونان نامتو فیلسوف اپلاتون به د ښو او مثبتو اړخونو درلودونکي او یا په شعر کې د یوې ښکلې او نوښتګرې لارې څښتن ته د سبک خاوند وایه او هر سړی او هر شاعر یې د سبک څښتن نه باله، خو د هغه شاګرد ارستو بیا دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره نه منله او ویل به یې: ((هر سړی یو سبک لري خو د چا ښه د چا خراب.))

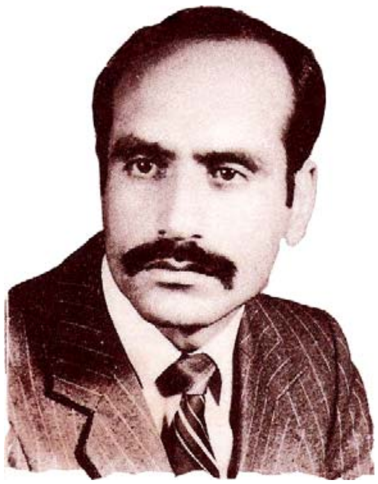

ځینې ټولنپوهان ټولنه د ضدینو یانې متضادو اړخونو مجموعه ګڼي، چې ښه او خراب، تور او سپین، خواږه او ترخه، غم او خوشالي یې په هنداره کې ځان ښکاره کوي. انګلیسي لیکوال جورج ارویل ټولنه له یوه ژوبڼ سره ورته بولي، چې رنګارنګ موجودات پکې ننداره کېدی شي. خو که چېرې ټولنه یو ژوبڼ وي، نو له دې ژوبڼ څخه به څوک (فاضله مدینه) جوړوي او څرنګه به یې جوړوي؟؟

استاد قیام الدین خادم د شاعر، عالم او سیاستمدار تر عنوان لاندې په یوه هنري نثر کې لیکي: عالم په کرونده کې کښت وکړي، شاعر د دې کښت پالنه او روزنه وکړي، خو کله چې د ثمر او مېوې وخت راشي، نو سیاستمدار یې مېوه، وړې او ثمر ټول کړي...

نن موږ هم د دغسې یو شخص (شاعر شخص) په باب خبرې کوو، چې په خپلو اوښکو او اوسېلیو د انسانانو په زړه کې د مینې د بزغلیو د زرغونېدو تکلیزې ولولې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شاعر او دا شخصیت اسحق ننګیال دی، چې د **۱۳۳۵**ل کال د ثور پر میاشت یې د لغمان ولایت د الینګار د ښکلې او شاعرانه سیمې د بسرام په یوه زړه وړونکي ننداریز کلي کې د نړۍ ترخو او خوږو ته سترګې پرانیستي دي. اسحق ننګیال لا ډېر کوچنی و، چې د مینې عواطفو او ولولو یې د زړه تارونه لکه د یوه مینه وړي ربابي د رباب د تارونو په څېر ترنګولي وو او په ذهن کې یې ورته د یوې شاعرانه سندریزې جونګړې بنسټ ایښی و. پر **۱۳۵۰**المریز کال یانې د ژوند پر پنځه لسم پسرلي د شعر د الهې وربښمینې ماڼۍ ته ننوت او د خپل ټکلي روح د درملتیا ارام یې وموند. له هغه راهیسې دا دی **۲۵** کاله تېر شول او نن مو د همدغه **۲۵**کلن ویاړمن او ارزښتمن ژوند په ویاړونو او ارزښتونو د ننګیال د زړه محل ته ننوتی شو او د هغه د زړه او له هغه څخه د راوتلو شعري او ادبي ماڼیو ننداره کولای شو.

ننګیال خپلې لومړنۍ زده کړې د لغمان ولایت په روښان لېسه کې بشپړې کړې، بیا پر **۱۳۵۳**ل کال د پولیسو اکاډمۍ کې شامل او تر فارغېدو وروسته د نوموړې اکاډمۍ تدریسي غړی شو. وروسته یې د هېواد د پوځ په دې برخه کې په بېلابېلو ځایونو کې دنده سرته رسولې او هم یې د هېواد له فرهنګي او خپرنیو ارګانونو سره خپل اړیکې ساتلې، خو وروسته بیا دی د هېواد له فرهنګي او نورو خپرنیو بنسټونو سره دومره وتړل شو چې هڅه یې خپل آر مسلک هم له یاده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووت او چا لا دا ګومان قدرې هم نه شو کولای چې ننګیال دې ګنې یو پوځي افسر وي. دده فرهنګي بوختیاوو، خواږه شعر او نرم قلم، ده ته د فرهنګ وربښمینه جامه اغوستې وه. په تېره بیا له شپېتمو کلونو راهیسې ننګیال دومره په فرهنګ کې حل شو چې د چا خبره سرګرولو ته یې هم وخت نه درلود. ننګیال د خپل ۲۵ کلن فرهنګي ژوند له ژورو یا پیل نه نیولې تر لوړو یا تر دې دمه پورې زیات وخت له قلم سره لوبېدلی او قلم یې لوبولی او دغه لاندې شعري مانۍ یې جوړې کړې دي:

۱- ډالۍ: د ننګیال د ژوند لومړۍ مانۍ (ډالۍ) نومېږي چې پر ۱۳۶۳ل کال د کورنیو چارو وزارت د نشراتو د امریت له خوا خپره شوې ده.

۲- سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي: د شعرونو دویمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال د وخت د ځوانانو سازمان له خوا خپره شوې ده.

۳- هغه شپېې هغه کلونه: د شعرونو درېیمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال کې د چاپ او خپرونو د دولتي کومېټې له خوا چاپ شوې ده.

۴- څاڅکي څاڅکي: د ننګیال د شعرونو څلورمه مجموعه ده، چې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا پر ۱۳۶۸ لمریز کال چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- ښېرې په مالت کې: د شعرونو پنځمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.

۶- سيند ونه هم مري: د شعرونو شپږمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.

۷- نه جام نه څادر: د شعرونو اوومه مجموعه ده، چې دا هم تراوسه چاپ شوې نه ده.

۸- سيند په منګي کې: د بېلابېلو مقالو مجموعه ده، په مستقل ډول تراوسه چاپ شوې نه ده.

۹- سيوري: ناول دی، چې د څو وروستيو کلونو د پېښو انځورنه کوي. تراوسه چاپ شوی نه دی.

دغه راز د هېواد په بېلابېلو مهالنيو خپرونو کې ګڼ شمېر ليکنې. تر کومه ځايه چې د ننګيال په شخصيت پورې اړه لري او دده د شخصيت پر خبړنه، نو په لومړي ګام کې پخپله د شاعر شعرونه د سړي سترګو ته ودرېږي. په دې مانا چې شعرونه پخپله د شاعر د پېژندنې او د هغه د اندروني ولولو هنداره دي. که چا له پيله تر دې دمه د ننګيال شعرونه له نظره تېر کړي وي، نو تر ټولو دمخه يو شی، چې دده په شعرونو کې زياته ځلا مومي، هغه مينه او عاطفه ده. ننګيال په خپل شعر کې زيات وخت د هيليو له معصومو بچيانو، کبانو، هوسيو، ((ای ښکاري اشنا درته سلام کوم، پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه)) او د عاطفې او مينې نو رو زړه وړونکو موجوداتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سفر کړی دی، دا منو چې کله کله به یې د کلتوري او ځینو نورو اغېزو له کبله د شعر ټوپک ته هم لاس کړی وي او پر دښمن به یې ډېرې ډزې کړې وي. ((جنګ دی جنګ دی پر ښایسته ننګرهار جنګ دی)) خو په ورځینې ژوند کې د چا پر ضد ټوپک ته څه چې چړې ته یې هم د لاس تېرولو خیال نه دی کړی. دده د خپلې وینا له مخې د چرګ د حلالولو توان هم نه لري، په همدې ډول دی په خپلو شعرونو کې د مینې په سیند د یوه لاهو شوي عاطفي شخص حیثیت لري. په شعر کې د ننګیال مینه او عاطفه په دې مانا نه ده چې ننګیال دې ګنې د ځینو ټولنیزو ستونزو او چوکاټونو په دننه کې راګیر وي او په دې وجه دې دا کار کوي. ننګیال څومره چې په شعر کې مینه وړی او عاطفي دی، هغومره بیا د ټولنیز دود د حاکمو او یا باب چوکاټونو خیال نه ساتي. هغه زمونږ د ټولنې د حاکم دودیز چوکاټ پر خلاف ډېر ځله لکه د غني په شان د جام تر مورګو خپلې شونډې رسولي او خپل لوند ګرېوان یې بیا چا نه پټ کړی هم نه دی، که غني له سر زورۍ نه کار اخیست او چا یې مخه نه شوه نیولای، نو هغه خو یو خانزاده و او یو شهزاده. ننګیال سره له دې چې د شعر د شهزادګۍ رنګینه ډولۍ یې کور ته رانویستې، خو د نور سیاسي او اقتصادي ځواک غرونه یې نه وو ولاړ. د ټولنې له دې ډول حاکمو کلتوري دېوالونو څخه سر اوچتول څه اسانه خبره نه ده. د ننګیال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود کې هغه شاعرانه خصلت موجود و، چې د ټولنې د دوديزو کړيو پر ضد بغاوت وکړي.

ځرنګه چې طبيعت د تحول په حال کې دی، نو انسان چې يو طبيعي موجود دی. هم د بدلون په حال کې دی. ننګيال هم په خپل شاعرانه ژوند او شاعرانه شخصيت کې د بدلون په حال کې دی. که د ننګيال لومړي شعرونه او هم يې د ځو کلونو مخنی شخصيت له اوسني هغو سره پرتله کړو، نو ډېر توپير به پـه کې وګورو. هغه پـه لومړيو وختونو کې يو څه چاته ((ډالـۍ)) کـوي، غـواړي ((پـه سپېرو ډاګونو کې غوړېدلي بزغلي)) وکري او خپلې ((هغه تېرې شپې او هغه کلونه)) را پـه ياد کړي او بيا پـري ((څاڅکي څاڅکي)) وورېږي، خو وروستيو کلونو کې بيا داسې نه دی. ((پـه مالت کې د هغه لـه خولې نه ښېرې)) راوځي، ((سيندونه مري او وچېږي))، شاعر پکې (بې څادره او بې جامه) کېږي. پـه شاعرانه مفاهيمو کې جام لکه د قلم پـه شان د شاعر همېشنی ملګری او دوست دی او د خپل زړه د اورونو لمبې د جام تر شونډو رسوي او (څادر) د يو کلتور او يوې ټولنې د جامې يوه برخه ده، خو د زمانې ناخوالو شاعر له دې دواړو نه بې برخې کړی دی.

د ننګيال پـه شعرونو کې دا بدلون پـه دې مانا نه دی، چې شاعر دې ګنې پر ببلا ببلو لارو تللی وي، بلکې پـه دې مانا دی چې دی پـه خپل شعري يون کې پوړ پر پوړ د لوړتيا پر لور خوځېدلی دی. دده اوسني شعرونه هم د ښکلا او هم لـه مانيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوه تر پخوانیو شعرونو ډېر اوچت دي. څرنګه چې یې په شعرونو کې لوړتیا لیدل کېږي، دغه راز یې په شخصیت کې هم دې آر وده کړې ده. ددې بهیر د دوام په حالت کې به ننګیال د خپل شخصیت د پوره بشپړاوي، نور پړاوونه هم ووهي. خو یو ځل بیا یادونه کوم چې له ننګیال نه به د بل ډول شخصیت؛ اجتماعي، سیاسي او نورو ډېره ډېره هیله نه کوو، خو د یو بشپړ شاعرانه شخصیت جوړېدل یې حتمي دي او دا ځکه چې ((شاعران له قیدو بنده بې پروا وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د رنځونو د يوه علاج په توګه

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې تعاون مجلې په (۳) ګڼه کې چې د **۱۳۷۵** ل کال له (زمري-وږي) مياشتو سره سمون خوري، خپره شوې ده.

افغاني ټولنې ته د تېرو څه کم دوو لسيزو په ترڅ کې تر تصوره اوچت زيانونه اوښتي، دې زيانونو د ژوند د ټولو ډګرونو رګونه نيولي او ځينې برخې خو يې ببخي له کار او فعاليت څخه غورځولي دي. له اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او نورو برخو څخه نيولې تر فرهنګي او نورو چارو پورې هرې يوې دومره ټپونه زغملي چې بيا رغونه يې ډېر کلونه، ډېر تدبيرونه او ډېرې زياتې اقتصادي پانګې او سرچينې ته اړتيا لري. د افغانانو دا تراژيدي نه يوازې له دې کبله د ډېرې اندېښنې وړ ده، چې د مليونونو افغانانو ژوند يې اخيستی، بلکې له بېلابېلو خواوو د خپګان وړ ده. د شمېرنو او څېړونو له مخې تر اوسه پورې د افغانستان په دې اوږده او په درنو وسلو سمبال جګړه کې د يو نيم مليون افغانانو ژوند اخيستل شوی او په همدې شمېر معيوب او معلول شوي دي. په دې مانا چې لږ تر لږه له هرو پنځه لسو افغانانو څخه (درې تنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیوب، معلول او وژل شوي او په مجموعي توګه د شپږو تنو نه یو یې معلول دی او دا هغه درانه تلفات دي چې د نړۍ د جګړو په تاریخ کې بې ساري دي.)

همدا راز د افغانستان په جګړه کې د ټولو غاړو له خوا دومره زیاتې پیسې لګول شوي، چې د افغانستان د سوونو کلونو بودجه پرې جوړېدلای شوه او همدارنګه د هېواد د اقتصادي منابعو لوټول او ړنګول. خو له دې ټولو ورانیو او تلفاتو سره سره کوم درد او زیان چې انساني فکر او هر هېواد مین افغان لپاره د زغم او تحمل تر بریده پورته دي، هغه د هېواد د هغو فرهنګي شتمنیو لوټول او له منځه وړل وو ، چې نه یوازې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ بابونه پرې ښکلي وو او زموږ د ماضي ژوند د اثبات او عزت عیني ببلګې وې، بلکې د نړیوال بشري فرهنګ لپاره هم د زیات ارزښت وړ وې.

زموږ د هېواد د فرهنګي ماڼیو د ړنګولو او فرهنګي شتمنیو د لوټولو په نتیجه کې ددې وېره راپیدا شوې، چې په ځینو برخو کې زموږ د هېواد د حال رابطه د هغه له ماضي پرتم سره وشلېږي او همدارنګه د هېواد د ځوان پښت ذهني اړیکي د هغو له ویاړلي ماضي څخه پرې شي.

په دې فرهنګي شتمنیو کې تر ټولو لویه شتمني د افغانستان ملي موزیم دی، چې د څه کم یوې پېړۍ په بهیر کې په ډېر زیات زیار او هڅو جوړ شوی و. په دې موزیم کې له لسو زرو کلونو څخه نیولې تر پنځوس زرو کلونو پورې تاریخي اثار وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د افغانستان د تېر تاریخ، شان او شوکت برم او عزت ثرګندونه یې کوله او د افغانانو لپاره د ډېر زیات ارزښت درلودونکي وو، یا چور او یا له منځه یوړل شول. د نانسي دوپري په وینا: ((د افغانستان د ملي موزیم اثار نه یوازې د افغانانو لپاره د زیات ارزښت وړ وو، بلکې د هغو له منځه وړل د نړیوال فرهنګ لپاره هم یو له غمه ډک خبر و)) ویل کېږي چې په دې موزیم کې یوازې شل زره طلایي سکې موجودې وې چې د هغو برخلیک هم معلوم نه دی او همدارنګه نور قیمتي اثار. د افغاني فرهنګ بل درونډ زیان په هېوادنۍ سطحه هماغه تقریباً د (۳۵۰۰) ښوونځیو ړنګول او سېزل وو، چې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې یې فعالیت کاوه. که په منځني ډول په هر ښوونځي کې (۱۰۰۰) تنه زده کوونکي پر درس بوخت وای، نو په مجموعي ډول به د زده کوونکو شمېر (۳۵۰۰)×(۱۰۰۰)=(۳۵۰۰۰۰۰) تنه شوی وای، که لږ تر لږه له ښوونځي څخه د کال (۵۰) تنه فارغ شوي وای، نو د یو کال د فارغانو شمېر به (۳۵۰۰)×(۵۰)=(۱۷۵۰۰۰) تنه شوی وای او که له هر پنځو تنو څخه په کال کې یو تن د لوړو زده کو امکان پیدا کړی وای، نو په یوه کال کې به موږ لږ تر لږه (۳۵۰۰۰) تنه د لوړو زده کړو محصلین درلودل، که دا په (۱۷) کلونو کې ضرب کړو (۱۷×۳۵۰۰۰) نو له (۵۹۵۰۰۰) تنو سره مساوي کېږي، یانې اوس به مو د هېواد د دې شتو کادرونو ترڅنګ تقریباً شپږ لکه تنه نور متخصصین او د بېلابېلو مسلکونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادرونه درلودل او که یو ازې د (۱۷) کلونو د دولسمو ټولګیو د فارغانو اټکلیز شمېر په پام کې ونیسو، نو (۱۷×۱۷۵۰۰۰)= (۱۹۷۵۰۰۰) تنه به شوی وای. د ښوونځیو پرودانیو شوی اقتصادي لګښت خو لا پرځای پرېږده.

له ښوونځیو پرته د لوړو زده کړو موسسو ته هم دا ډول زیانونه اوښتي دي. کابل پوهنتون ته د جګړو له کبله د (۵۰) ملیونه ډالره زیان اړول شوی. د دوو ملیونو په شاوخوا کې کتابونه یې یا سیزل شوي او یا لوټ شوي او د محصلینو د شمېر په تناسب یې (۲۱) ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي. کابل پولیتخنیک او کابل طب انستیتیوت هم په ملیونونو درسي ساعتونه او لکونو جلده کتابونه ضایع کړي دي. بیهقي کتاب خپرولو موسسه چې په بېلابېلو کتاب ساتنځایونو کې یې لږ تر لږه دوه ملیونه جلده بېلابېل کتابونه ایښودل شوي وو، ټول لوټ شوي، همدا رنګه د لیکوالو انجمن، عامه کتابتون د ژورنالیستانو اتحادیې، ملي ګالري او ځینو نورو فرهنګي موسسو هم همدې ته ورته زیانونه زغملي دي.

بل دردونکی فرهنګي زیان د کابل ننداریې په سیمه کې د لاسي صنایعو پنځه لس نندارتونونه دي، چې تاریخي او اقتصادي ارزښت یې تر تصوره هم لوړ دی، دا نندارتونونه هم د جګړو په ترخ کې چور او د ایرو پر څلو بدل شول. په دې کې د قیمتي ډبرو او غالیو نندارتونونه د زیاتې یادونې وړ دي. همدا رنګه په کابل کې د کتاب چاپولو پنځه لس مجهزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپخونې موجودې وې، چې اکثره يې له منځه وړل شوي، دولتي چاپخونې، د پوهنې مطبعې او د اريانا چاپخونې د زياتو امکاناتو په درلودلو سره د ټول هېواد په کچه ډېر زيات کتابونه چاپول. د ۱۳۷۱ کال د ثور د مياشتې پر (۹، ۸، ۷) نېټه پوهنې مطبعې ته دومره زيان اړول شوی، چې د همدې درې ورځو په زيان د ټول هېواد د هر وګړي لپاره (۳) جلده کتابونه چاپېدلای شول او وروستی وررسېدلی زيان خو لا پرېږده. ددې چاپخونو اکثره وسايل او ماشينونه يا په ګاونډيو هېوادونو خرڅ شول، يا ويجاړ کړای شول او يا هم د کباړ په بڼه په ډېره ارزانه بيه وپلورل شول. د پوهنې وزارت، د هغې په چاپخونه، ښوونځيو او نورو ګودامونو کې چې په مليونونه ټوکه کتابونه خوندي وو، يا چور شول او يا وسيزل شول.

دغو ټولو درندو فرهنګي زيانونو هېواد له ستر معنوي او فرهنګي ګواښ سره مخامخ کړی دی. د ښوونځيو په نشتوالي کې نه يوازې د هېواد کوچنيان او ځوان ښښت له خپلې نېکمرغۍ را تلونکي څخه بې برخې کېږي، بلکې ځوان قشر د جګړه مارو غاړو د خامو موادو په توګه کارول کېږي او په دې توګه د دوی د ژوند د بربادۍ او د هېواد د ورانۍ سبب ګرځي.

اوس راځو دېته چې خپل هېواد او خپله ټولنه بايد څرنګه له دې ستر کړکېچ او بحرانه وباسو؟ پوهان او نور ځيرمن اشخاص پر دې ګروهمن دي، چې د ټولنې ددې ډول بحران د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجات یوه اساسي لاره همدا فرهنګي وده او فرهنګپالنه ده.
نو که څوک د هېواد د اوسنۍ رنځوري ټولنې علاج غواړي نو بايد تر هرڅه دمخه فرهنګپالنې ته پام راواړوي. ښوونځي بايد له سره جوړ شي او ددې ترڅنګ علم يا زده کړه بايد خپله مادي پشتوانه (ملاتړ) لاسته راوړي. يانې دا چې د علم او پوهې د زده کړې په صورت کې بايد د هغه خاوند له دې لارې دومره اقتصادي امکانات پيدا کړي، چې دده ژوند پرې ښه شي، دغه راز د علم له زده کړې پرته له ځينو نورو ناوړو لارو د اقتصادي امکاناتو د لاسته راوړلو لارې چارې وتړل شي. اوس چې زموږ په ټولنه کې د يو شمېر اشخاصو لپاره د ژوند د ښه والي او اسانتياوو لپاره يوازې د ټوپک شپېلۍ ده او يو عادي ټوپکوال کولای شي د خپل ژوند چارې له همدې لارې ښې کړي او يو عالم، متخصص نه شي کولای د خپل کړي تحصيل په واسطه ځان او کورنۍ ته يوازې وچه ډوډۍ پيدا کړي، نو علم او زده کړه خپل مادي ارزښت او ملاتړ له لاسه ورکوي. پکار خو دا دی چې د ټولنې د وګړو اړتياوې له دې سالمې علمي لارې ښې شي.
په هېواد کې د پوهنتونونو رغول، د نويو پوهنتونونو جوړول او يا د نورو لوړو زده کړو موسسو تاسيسول نه يوازې د هېواد د علمي سطحې په اوچتيا کې اساسي رول لري، بلکې د هېواد د ملي قشر په زياتون کې هم برخه اخلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د زیاتو کادرونو روزل د هېواد د بېلابېلو تېپونو د علاج لپاره ضروري دي.

هغه ((پوهنتونونه)) چې د بېلابېلو عقایدو او ذوقونو پر بنسټ جوړ شوي او تر مسلکي موخو یې سیاسي مقصدونه زیات او لومړي ښکاري، باید تر سالم کنټرول لاندې ونیول شي، چې د هېواد روشنفکر اشخاص تر دې زیات له سیاسي او ذهني پلوه ونه وېشي او پر دښمنیو یې مصروف نه کړي. دمتعددو پوهنتونونو موجودیت د هېواد په زیان نه دی، خو په دې شرط چې آره موخه یې یوازې یوازې د مسلکي او فني کادرونو روزل وي او بس.

د ملي موزیم، ملي آرشیف، ملي ګالري او د افغانستان د فرهنګ د بېلابېلو نندارتونونو بیا رغونه او جوړونه او همدارنګه د هغو لوټ شویو اثارو بیا راټولونه د هېواد د تېر برم د ساتنې د یوې وسیلې په توګه د افغانانو د ملي تاریخ په ژوندي ساتلو کې برخه اخیستلای شي.

د ښوونځیو، پوهنځیو او نورو فرهنګي موسسو په زیاتېدلو سره به په هېواد کې د زده کړو خاوندان زیات شي او د هغو نازده کړو اشخاصو شمېر به ورو ورو کم شي، چې جګړه ماري غاړې یې د جګړې لپاره د پیسو په مقابل کې استخداموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې تنظیمي اداره او پولي تورم

دا لیکنه هم د وفا جریدې د شپږم کال په ۳۳-۳۶ گڼه کې چې د ۱۳۷۷ل کال د تلې له ۸ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده او هغه پولي تورم ته په کې اشاره شوې چې له څو کلونو ، په تېره بیا د تنظیمي واکمنۍ پر مهال پر افغانستان راخور شوی و.

تېره څلورنیم کلنه جنجالیزه او ناندریزه تنظیمي اداره، له ډېرو زیاتو بدمرغیو، جنگونو او کړاوونو ډکه وه. پر همدې وخت په شعوري او ناشعوري ډول زموږ د ولس، کلتوري، اقتصادي او ټولنیزې شتمنۍ ته دومره زیانونه واړول شول، چې که هرڅوک یې یو ځل له نظره تېر کړي، نو پر زړه به یې لمبې بلې شي. په اقتصادي برخه کې په لسگونو ملیارده ډالر زیان واړول شو او د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې برخې یې تر اغېزې لاندې راوستې. د گرمې جگړې په ترځ کې د رسول شوي زیان تر څنگ خلکو ته یو بل ډول زیان هم اړول کېده، دلته موږ ولس ته پر همدغه اړول شوي زیان خبرې کوو.

دا زیان پولي تورم او انفلاسیون دی، چې تېرې تنظیمي ادارې او واکوالو یې د خپلې بقا لپاره زموږ ولس ورسره لاس او گرېوان کړ. دوی په روسیه کې په ټنونو بې پشتوانې افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانکنوټونه چاپ او د جګړې لپاره يې پر خپلو افرادو وويشل. نه يوازې دا چې د خلکو د عايداتو سطحه راټيټه کړای شوه، بلکې ببخي له منځه يوړل شوه. د ډاکټر نجيب الله د حکومت د وروستي کال او د تنظيمي ادارې د وروستي کال د شيانو د نرخونو ترمنځ خورا لوی واټن موجود دی. په دې زماني واټن کې نرخونو له (۵۰۰) ځله څخه نيولې تر (۱۵۰۰) ځلو پورې اوچت شوي دي. په داسې حال کې چې په تنظيمي اداره کې د مامورينو په معاش کې يوازې (۲۵) يا (۳۰) ځله زياتوالی راغلی، هغه هم يوازې د وچو بې ارزښته کاغذي پيسو په شمېر کې. نه د هغوی په ارزښت او اهميت کې او دا هم د کوپوني موادو په بدل کې. که د کوپوني موادو ارزښت په پام کې ونيسو، نو نه يوازې دا چې د مامورينو په معاش کې زياتوالی نه دی راغلی، بلکې لا ډېر کمی هم راغلی دی. په حقيقت کې په تېره اداره کې هره مياشت انفلاسيون له ۵۰ فيصدو نه تر پوره سل فيصدو پورې لوړېده او کله لا تر دې هم زياتېده. د تنظيمي ادارې چارواکو فکر کاوه چې د پيسو د چاپ انحصار د دوی په لاس کې دی او همدا کاغذي پيسې دي، چې په اوس وخت کې د مخالفينو او د ولس له چنګاله دوی ژغورلی شي، نو د پيسو چاپ ته يې کش ورکړ او دومره پيسې يې چاپ کړې، چې نه يوازې په افغانستان، بلکې د زماني واټن له مخې به يې په نړۍ کې هم سارى کم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه په ټوله ۴۰ کلنه دوره کې ۱۹ ملیارده افغانۍ چاپ شوي، د سردار محمدداودخان په پنځه کلنه دوره کې ۲۸ ملیارده افغانۍ او کمونست رژیم په څوارلسو کلونو کې (۷۰۰) ملیارده افغاني چاپ کړي، خو د طالبانو وینا ده چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي. د افغانستان بانک د یو تن کارکوونکي په قول دا رقم تر دې زیات دی. د ده په قول استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي، چې د بانک کارکوونکو ته معلومې دي. د کتونکو او څېړونکو په اند کېدی شي، د دې ادارې له خوا چاپ شوې پیسې تر دې هم زیاتې وي، ځکه دا هغه شمېره ده چې لږ تر لږه د افغانستان بانک کې ثبت شوې او یا د بانک کارکوونکو ته معلومه ده، خو د دې تر څنګ د تېرې ادارې ځینو واکوالو هم ځانته په خپله خوښه د خپلې اړتیا وړ پیسې چاپ کړي، چې هغه لا په مرکزي بانک کې ثبت شوې نه دي. هماغسې لنډې د باګرام هوایي ډګر ته راوړل کېدې، بیا پنجشېر ته وړل کېدې او بیا یې د خپلو موخو لپاره لګولې، خو که دا خزانه په پام کې هم ونه نیول شي او یوازې د استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په پام کې ونیسو، نو دا د افغانستان د تېرو شپېتو کالو د ټولو چاپ شویو بانکنوټونو ۱۵ برابره پیسې دي. د خواشینۍ خبره خو داده چې دې پیسو د هېواد اقتصادي او د ثابت عایده او لږ عایده خلکو حالت له سختو ستونزو سره مخامخ کړ. ټول هېواد له پولي تورم سره مخامخ شو او د پیسو ارزښت دومره راټیټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شو ، چې نږدې و د چاپ له قیمت سره منطبق شي. هغه وخت چې پنځه زریز او لس زریز بانکنوټونه نه وو چاپ شوي، نو استاد رباني د زرو افغانیو په بدل کې څلور زره افغانۍ چاپولای شوې. کله چې دا حالت نور هم خراب شو ، نو بیا دوی پنځه زره ګون او لس زره ګون نوټونه چاپ کړل. دې سره د زرګون په اندول د چاپ لګښت د هغه د لوړ رقم له کبله څه کم شو ، خو تورم او انفلاسیون لا پسې زیات شول، خو استاد بیا هم د پیسو چاپ ته دوام ورکړ. د پیسو د بې ارزښتۍ یوه بله مرموزه او پټه وجه دا هم وه چې په یوه نمبر او یوه سریال نمبر باندې یو بنډل (سل سل) بانکنوټونه چاپ شول. یانې دا چې سل دانې زرګونونونه لیدل شوي، چې له پیله تر پایه په یوه نمبر چاپ شوي او همداسې نورې جعلکارۍ. بله ستره د بدمرغۍ خبره داده، چې تېرې ادارې تقریباً دا ټولې چاپ شوې پیسې د هېواد په تخریبي برخه کې مصرف کړې. که موږ په فرضي ډول د تېرې تنظیمي ادارې له خوا دا معلومې چاپ شوې پیسې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ او نورې نامعلومې ټولې د افغانستان پر **۱۵** ملیونه نفوس باندې ووېشو ، نو هر تن ته به په لکونو افغانۍ ورسېږي. که تنظیمي ادارې دا پیسې همداسې پر هر افغان وېشلې وای، نو د هر افغان لپاره یې په هېواد کې یو متوسط کور جوړولای شو. ادارې نه یوازې دا چې د چا کور ودان نه کړ ، بلکې زموږ د هېوادوالو کورونه یې هم ونړول، یوازې د کابل په ښار کې یې تر اتیا زرو زیات کورونه د ځان مینې واکمنۍ په غرض د خاورو او ایرو پر ډلو واړول. بله بدمرغي خو داده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یوازې دا پیسې د ملت لاسته ورنغلې، بلکې د ملت د ژوند او ملي شتمنۍ پر ضد هم استعمال شوې او دا څرګنده خبره ده، چې په تخریبي ساحه کې د یوې افغانۍ لګښت د سلو نورو افغانیو زیان اړولای شي، اوس نو که د استاد رباني له خوا دا چاپ شوې او معلومې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په تخریبي برخه کې د احتمالي زیان له مخې په سلو کې ضرب کړو ۱۲ زره ملیارده ضرب یې ۱۰۰ زره ملیارده، له ۱۲۰۰ زره ملیارده افغانیو سره به مساوي شي، یانې دا چې د استاد په واکمنۍ کې هېواد ته د هغه د چاپ شویو پیسو له مخې د معنوي، فرهنګي او نورو زیانونو ترڅنګ ۱۲۰۰۰ زره ملیارده افغانۍ زیان اړول شوی. په دې محاسبه کې لا هغه مادي شتمنۍ چې په کابل کې د ده تر واک د مخه موجوده وه او بیا لوټ شوه، شامله نه ده او هم هغه مالي او نور امکانات چې له نورو لارو استاد او د هغه یارانو ته رسېدل او بیا په جګړه کې ورڅخه کار اخیستل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسمعيل يون د حاجي محمد خان زوی په ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولايت د الينګار ولسوالۍ دنيا زيو په يوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې يې د الينګار ولسوالۍ د سلينګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نومو ړې لېسې څخه په دويم نومره بريالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بريالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو ، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.
درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.
استاد یون د خپلو اک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي،په ګڼو چاپي، رادیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو تـه خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګـه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یـم، هر کله چې یـون کومـه لیکنـه او مرکـه کړې، نـو دده پـر وړانـدې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دوا ړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونـه اکثـره د ولـس د مشـرانو ، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونـه دي، چې لـه تېـر یـو نـیم کـال راهیسـې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې تـه اینبودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې پـه کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کـار سرته رسول اسانه کـار نـه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي پـه توګـه هـم خپـل فرهنګي رول ادا کړی، پـه پېښـور کـې یـې د دوو المـان مېشـتو فرهنګـي ټولنـو (دافغانسـتان دکلتـوري ودې ټـولنې) او (د پښـتني فرهنـګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکـار پـه توګـه د بېلابېلو لیکوالـو پـه لسـګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریېم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
د پوهنوال روستار تره کي اثر — دویم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- ببرړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Farhangi Faqər

(Cultural Poverty)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-23-5
9 789936 500235 >

د خپرونو لړ: (۲۴)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library